

Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi

The International Journal of Economic and Social Research

2024, 20(1)

Cumhuriyetçi Siyaseti Demokrasiyle Tamamlamak: Türkiye Üzerinden Bir Analiz

Complementing Republican Politics with Democracy: An Analysis Through Türkiye

Şenol DURGUN¹

Geliş Tarihi (Received): 05.12.2023

Kabul Tarihi (Accepted): 07.01.2024

Yayın Tarihi (Published): 25.06.2024

Öz: Türk siyasetinde cumhuriyet kavramı kuruluşundan itibaren tartışma konusu olmuştur. Öyle ki bu tartışmalar normal seyrinde gitmeyip, çoğunlukla krize sebebiyet vererek ara dönemlerin oluşmasına da yol açmıştır. Demokratik siyasetin askıya alındığı bu dönemlerde siyaset kurumuna, siyaset dışı unsurların müdahaleleri; genellikle "Cumhuriyet'i korumak ve kollamak" gerekçesine dayandırılarak yapılmıştır. Buna göre ulusal varlığın, bağımsızlığın ve de modernleşmenin yegâne teminatı olarak görülen Cumhuriyetin korunması demokratik siyasetin üzerinde görülmüştür. Nitekim çok partili düzene geçildikten sonra da siyasal partilerden öncelikle beklenen toplum ile siyasal merkez arasında aracı rolden ziyade, cumhuriyetin varlığına dönük siyaset yapmalarıdır. Dolayısıyla literatürdeki anlamının çok daha ötesinde bir içerik kazandırılan Türkiye'deki cumhuriyetçi anlayışı ele almamızda temel hareket noktası yapmıştır. Ancak Türkiye uygulamasındaki anlayışı izah edebilmek için öncelikle kavramsal ve kuramsal yönden cumhuriyetçi anlayışının ne olduğu verilerek, Türkiye'deki uygulamasındaki farklılıklar, cumhuriyetçi anlayışa yüklenen anlamlar değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Ardından Türk siyasetinde çok partili döneme geçildikten sonra yaşanan değişimlerle birlikte, cumhuriyetçi siyaset doğrultusundaki demokrasi tartışmalarına dikkat çekilerek, özellikle II. Dünya savaşı sonrası Türk siyasetindeki liberal demokratik bakışın öne çıkmasıyla meydana gelen zorluklar, değişimler cumhuriyetçi siyasal felsefe açısından analiz edilmeye çalışılmıştır

Anahtar kelimeler: Cumhuriyet, Demokrasi, Ortak Yarar, Yurttaşlık, Özgürlük

&

Abstract: In Turkish politics, the concept of the republic has been a subject of debate since its establishment. These discussions have often deviated from their normal course, leading to the emergence of interim periods and crises. During these periods when democratic politics were suspended, the interventions of non-political elements in the political establishment; It was generally made on the grounds of "protecting and preserving the Republic". Accordingly, the protection of the Republic, which is perceived as the sole guarantee of national existence, independence, and modernization, was prioritized over democratic politics. As a matter of fact, after the transition to the multi-party system, the first expectation from political parties is that they make politics towards the existence of the republic rather than an intermediary role between the society and the political center. Therefore, it has made the main point of departure for us to deal with the republican understanding in Turkey, which has a content far beyond its meaning in the literature. However, in order to explain the understanding in Turkey's practice, first of all, what the republican understanding is conceptually and theoretically, the differences in its application in Turkey and the meanings attributed to the republican understanding were evaluated. Then, with the changes experienced after the transition to the multi-party period in Turkish politics, the debates on democracy in the direction of republican politics were emphasized, especially in the Second World War. After the World War II, the difficulties and changes that occurred with the emergence of the liberal democratic view in Turkish politics were tried to be analyzed in terms of republican political philosophy.

Keywords: Republic, Democracy, Common Good, Citizenship, Freedom

Atıf/Cite as: Durgun, Ş. (2024). Cumhuriyetçi Siyaseti Demokrasiyle Tamamlamak: Türkiye Üzerinden Bir Analiz, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 20(1). 132-154.

İntihal-Plagiarism/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/pub/ijaws>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University, Since 2005 – Bolu

¹ Prof. Dr., İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, sendurgun@gmail.com.

1. Giriş

Cumhuriyet Türkiye'si ile onun evveliyatını teşkil eden Osmanlı Devleti arasındaki en büyük fark, devletin rejiminin cumhuriyet olmasıdır. Rejimin Cumhuriyet olmasıyla birlikte Türk siyasi yapısı yeni bir aşamaya evrilmiştir. Bu yeni siyasal yapı çok önemsenmiş ve Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze kadar genelde "rejimin korunması, yüceltilmesi" ve "ilelebet yaşayacağı" söylemi siyasal hayatın ontolojik sebebi, siyasal eylem ve tutumlarımızın biricik meşruiyet kaynağını oluşturmuştur. Ayrıca çok partili demokratik siyasete geçişle birlikte, anayasal olarak "siyasal yaşamın vaz geçilmez unsurları olan siyasal partiler" in de "cumhuriyeti korumak ve kollamak, onu yüceltmek" en temel görevleri arasında görülmüştür. Yani siyasal partiler, genelde halkın temel sorunlarını ve taleplerini öne almaktan çok "cumhuriyetin değerleri" ve bu "değerlerin" korunmasına yönelik siyaset yapmak durumunda kalmışlardır. Yine Cumhuriyet döneminde Türk siyasal yaşamında çoğunlukla etkin bir aktör olarak yer alan Türk Silahlı kuvvetleri de "cumhuriyeti koruyup kollamak" için neredeyse her on yılda birçok partili demokratik siyasal yaşama müdahale etmiş ve siyasal hayatımızda "ara dönemler" in yaşanmasına neden olmuştur. Dolayısıyla cumhuriyet kavramı Türkiye uygulamasında görünenin de ötesinde bir anlama sahip bulunmakta ve onun adına siyasal yaşamda her şey feda edilebilmektedir. Bunun temelinde, aslında bir yönetsel form olan Cumhuriyet'in, aynı zamanda "ilerleme" ve "moderniteyi" de yakalamanın başlıca aracı olarak görülmesi bulunmaktadır. Özellikle modernleşme ve ilerleme arayışları, Cumhuriyet'in ilanından yaklaşık yüz yıl sonrasında dahi "kurtuluş çalışmaları" na yansımaktadır, bilvesile siyasette normalleşme bir türlü tamamlanamamıştır. Bundan dolayıdır ki Türk siyasal yaşamında halkın öncelikli ihtiyaçlarından çok, "Cumhuriyet", "Cumhuriyetin Kazanımları" söylemi baskın olup, bu durum her dönem tartışılan en önemli konular arasındadır. Bu da bizi, II. Dünya Savaşı sonrası geçilen çok partili demokratik siyasetle ilgili içkin bir sıkıntıya, yani Cumhuriyet ile demokrasi arasındaki gerilime götürmektedir. Türkiye'de genelde cumhuriyet ile demokrasi, çok partili siyasal yaşama geçildikten sonra bir türlü dengeye oturtulamadığından, Cumhuriyetçi düşünceye egemen olan yaklaşım adeta kutsal bir konum kazanarak, tartışma kapsamı dışında tutulmaya çalışılmaktadır. Bu durum demokratik siyasetin yerleşmesi bakımından bazı sorunlar yaratmakta ve bu sorunların aşılabilmesi için de zaman zaman siyasette "Cumhuriyet'in demokrasiyle taçlandırılması" söylemi öne çıkmaktadır.

Bu çalışma da temelde Türkiye'deki Cumhuriyet'in demokratikleşmesi sorununu ele almayı amaçlamaktadır. Ancak bu sorunun ele alınışı karşılaştırmalı bir analizden çok, karşılaştırmalı bir bakış açısı ile yapılmaya çalışılacaktır. Zira karşılaştırmalı analiz için hem cumhuriyetçi hem de demokratik yaklaşımın ayrı ayrı ele alınarak birbirleriyle karşılaştırılmasının tam ölçekli olarak yapılması gerekmektedir. Böyle bir durum, her iki konunun çok geniş kapsamlı olması nedeniyle, bir makalenin sınırlarının çok ötesine geçmesini gerektirecektir. Bunun yerine Türkiye'de; çağdaşlaşmanın ve de kalkınmanın tek yolu olarak görülen cumhuriyetçi anlayış merkeze alınarak hareket edilecektir. Bu yapılırken de yer yer demokrasi kavramına (daha çok da liberal demokrasiye) ve yeri geldiğinde başka siyasi anlayışlara da göndermelerde bulunulacak ve Türkiye'deki cumhuriyetçi siyaset ile birlikte demokratik açılımlar ve gerilim noktaları da analiz edilmeye çalışılacaktır.

2. Kavramsal ve Kuramsal Analiz

Cumhuriyet; kamu alanının şekillendirilmesi ve örgütlenmesiyle doğrudan ilintilidir. "Ortak yarar/iyi" in teşkil edilerek teminat altına alınması bu örgütlenmenin temel motivasyonunu oluşturmaktadır. Bu şekilde aşırılıklara karşı makul ve mümkün olan korunacak, keyfilik ve yozlaşmadan uzak ve dengeyi gözetecek siyasal bir rejim kurulmuş olunacaktır (Öztürk, 2016: 23; Közleme, 2012: 16).

Kavram olarak Cumhuriyet; dar ve geniş anlamlı olarak tanımlanabilmektedir. "Dar anlamıyla" baktığımızda onu yalnızca monarşi karşıtlığına indirgemiş olmaktadır. Bu durumda Cumhuriyet; seçimle

iş başına gelen devlet başkanının yürütmeyi üstlendiği devlet biçimi, cumhur da devlet başkanını seçme ruhsatına sahip halkı anlatmak için kullanılmaktadır. Yani dar anlamıyla cumhuriyet, devlet başkanının irsî olarak değişmediği yönetim/devlet şekli olarak tanımlanabilmektedir (Okutan, 2006: 134). Geniş anlamıyla Cumhuriyet ise; sadece devlet başkanının durumuyla ilgili değil, bir siyasal sistemden söz etmektedir. Bu tanımla Cumhuriyet; eşitliği, siyasal demokrasiyi, siyasal katılımı ve kamusal ruhun oluşumunu kapsayacak şekilde kurumsal düzenlemelere giden ve onu ortaya çıkaran bir siyaset tarzı olarak anlaşılmaktadır (Yetim, 2016: 1107).

Cumhuriyet toplumdaki bireyleri Ortak Yarar/İyi'ye yönelterek, devleti ve toplumu idare etmeyi amaçlamaktadır. Ortak yarar/iyi ise, tüm yurttaşların bireysel ilgilerinin toplamı değil, rasyonelin toplamı olmaktadır. Siyasal bütünü kuran, bireyleri yurttaşlara dönüştürerek ortak bir iradeye sahip olmalarını sağlayan ortak yarar kavramı ise, kendisini en iyi yasada göstermektedir (Tunçel, 2010: 200).

Cumhuriyette kamusal siyasetin öznesi yurttaşdır. Yurttaşlık; siyasal toplumun yaşamına katılma yetkisine sahip olabilen cumhuriyet bireyinin statüsünü ifade etmektedir. Yani bir kimsenin birey olarak var olması ancak siyasal oluşumun yapısında yer almasıyla, yurttaş olmasıyla mümkündür. Bunun için fikir vermeye ve kamu alanında görev almaya, toplumun yönetimine doğrudan ya da dolaylı yoldan katılması gerekmektedir. Buna göre yurttaşlık sadece ödevleri yerine getiren uyrukluk demek değildir; toplumun iyiliği için bireysellikten kendisini kurtarmaya hazır ama yönetimde yozlaşmaya karşı da tetikte olacak kadar özgür olmak durumundadır. Bu bakımdan yasal bir statü olarak yurttaşlık ile makbul yurttaşlık da farklı şeylerdir. Bunlardan ikincisi; aktif ve homo politicus olarak isimlendirilen topluluk ruhuna mütenasip ve cumhuriyetçi düşüncenin de daha çok muteber kabul ettiği yurttaşlık anlayışıdır (Okutan, 2006: 33; Tunçel, 2010: 157).

Cumhuriyetçi yurttaşlık bireye ağır görevler yüklediğinden bireyin topluluğa karşı görevleri isteğe bağlı değildir. Ortak yarara yönelmiş kamuya katılan siyasi öznenin adı olduğu için burada katılım, yurttaşları ortak iyiye sevk etmenin bir yolu olarak görülmektedir (Baştürk, 2013: 122). Cumhuriyetçi düşüncenin temelinde yer alan bu anlayışın oluşumu ve yaygınlaşabilmesi için eğitim olgusunun önemli bir yeri vardır. Ancak buradaki eğitimin amacı, ahlaki olarak bağımsız bir birey yaratmak değildir. Çünkü Cumhuriyetçi düşünce; "veri insan" kabul etmemekte, bunun yerine yurttaşı kabul etmektedir. Yurttaş ise belirli alışkanlıklar ve eğilimler içermelidir. Bunun için gerekli olan "erdem" ya da özellikler eğitim yoluyla kazandırılacaktır (Durgun, 1990: 77).

Erdem kavramı gerek yöneticilerin gerekse de yönetilenlerin ortak yarara/iyiye yönlendirerek cumhuriyetçi düşüncede merkezi bir rol oynamaktadır. Eğer yurttaşlar erdemli davranış göstermez ve kendisini kamu işlerine adanmaz ise, toplum ortak iyi düzenini ve özgürlüğünü kaybedecektir. Böyle bir durumda herkes kendi çıkarını izlemeye başlayacaktır ki, bu da ortak iyi'ye zarar verecektir. Diğer bir ifadeyle, herkes için geçerli olan bir ortak iyiden bahsetmek imkânsız hale gelecektir (Durgun, 1990: 73). Eğer kamu görevleri yurttaşların en başta gelen işi olmaktan çıkarsa ya da yurttaşlar kendileri çalışacak yerde parayla hizmet etme yolunu seçerlerse, devlet iflasın eşiğine gelecektir. Yani yurttaşlık erdemlerinden mahrum bir toplumda, cumhuriyetin yaşaması imkân dahilinde değildir (Tunçel, 2010: 70). Çünkü dağınık biçimde yaşayan insanlar, bir toplum değil, bir topluluk oluştururlar. Böyle bir topluluk içinde kamu yararındaki zafiyet oluşacağı gibi bu zafiyet siyasal bütünlüğü baltalar. Oysa cumhuriyetçi anlayış topluluktan toplum çıkarmaya çalışmaktadır (Okutan, 2006: 36).

Cumhuriyetçi anlayıştaki yurttaşlık kavramıyla sıkı sıkıya bağlı bir başka kavram da özgürlük kavramıdır ve bireyin toplumsallaşmasıyla anlamlı hale gelen bir olguya matuftur. Yani cumhuriyetçi anlayıştaki özgürlük; başkasının iradesine değil, sadece yasalara bağlı olan birey özgürdür. Dolayısıyla cumhuriyetçi özgürlük negatif özgürlük kapsamında değil de pozitif özgürlük bağlamında tanımlanmaktadır (Durgun, 1990: 75). Bu bakımdan cumhuriyetçi anlayışta tahakküm yokluğu olarak özgürlük anlayışı, tahakkümü azaltmak için siyasal sistemin müdahalesini zorunlu görmektedir. Ancak devlet müdahalesinin keyfi olmaması için de müdahalenin yasalara bağlanması gerekmektedir. Çünkü keyfi yönetimin durumunda yönetici, halkı köleleştiren despota ve tirana dönüşebilmektedir. Dolayısıyla

ortak iyi yasayı özgürlüğe, özgürlüğü ise tahakkümün panzehri kılacak belirleyici unsur olmaktadır. Öyle ki yasa, keyfilğin önüne geçen bir zemin oluştururken, yasaya itaat ortak iyi namına tasavvur edilmiş bir düzene işaret etmektedir (Öztürk, 2016: 142). Çünkü ortak iyiye ancak yasalarla ve onun devamlılığını sağlayacak kurumlarla ulaşılabileceğinden, yasaların rolü; bireyi sadece devlete karşı korumakla sınırlı değil, onu her türlü tehditten de korumaya yöneliktir (Helvacı, 2014: 356). Bu bakımdan yasa liberal geleneklerden farklı olarak sadece bir araç değil, tözsel bir değere de sahiptir. Bundan dolayı cumhuriyetçi anlayışta genel iradenin bir ifadesi olan yasa, ayrımcı ya da dışlayıcı değildir. Burada tek tek kişiler, sınıflar, gruplar yasanın içerisinde erimektedir. Dahası yasa, bireysel özgürlüğün ön koşulu olarak bir ortak iyi olarak görülmekte ve bundan dolayı da özenle korunması gerekmektedir. Çünkü genel kanaat yasanın ortak iyiyi koruduğu, “ortak iyi”nin de yozlaşmayı önlediğidir. Burada yasa, zorlayıcı olmakla birlikte, bu zorlayıcılığının nedeni bireysel özgürlükleri garanti altına almak değildir. Yasanın varlığının meşruluk gerekçesi, halkın eylemlerini kontrol altında tutarak, insanları erdemli kılması ve ortak iyi paydasında özgürlüklerini var etmesidir (Tunçel, 2010: 166).

3. Tarihsel Birikimin Günümüze Yansıması

Bugün modern cumhuriyetçilikte, iki gelenek ön plana çıkmaktadır. Bunlardan biri Antik Yunan dünyasının izlerini takip eden klasik cumhuriyetçiler, diğeri ise Roma mirasına sahip çıkan ve çağdaş cumhuriyetçilerdir (Tunçel, 2010: 71). Bu iki eğilim, günümüz cumhuriyetçilerinin sürdürdükleri iki farklı temel izleği oluşturmaktadır. Bunlar kısaca Atina ve Roma olarak anılmaktadır. Atina; yurttaş erdemi ve katılımı öncelediğinden, nirengi noktasını yurttaşlık kavramı oluşturmaktadır (Yetim, 2016: 1108). Burada yurttaş insan-özgür insan neredeyse özdeş bir içeriğe sahip bulunmaktadır. Onlara göre siyasetin başlıca amacı özgürlüktür ve katılım da özgürlük adına bir araç olarak değerlidir. Kişinin kamu işlerine katılmaması, onu yurttaş olma sıfatından çıkaracaktır. Zira yurttaş insan her şeyini polise borçlu olduğundan, katılmadığında eksik insan, eksik yurttaş olarak tanımlanacaktır. Bu durumuyla Atina düşüncesi “güçlü” cumhuriyetçilik olarak da kabul edilmektedir. İdealizm düşüncesiyle yoğrulan bu yaklaşım, müşterek bir yaşam alanında erdemli olmayı ve “kamusal iyi”nin merkeze alınması gerektiği düşüncesine dayanmaktadır (Baştürk, 2013: 113).

Buna karşın Roma Cumhuriyetçiliği, esasen nesep bağına atfen kullanılan natio’ya karşı yasal ve kurumsal adiyet formu olarak patria’yı kullanmayı tercih etmiştir. Bu bağlamda Patria; siyasal bir zeminde yasalı bir toplum ve kamusal hakların belirleyicisi pozisyonunda olmuştur (Öztürk, 2016: 244). Dolayısıyla ahlaki donanım ve kültürel bağlılık, Roma yurttaşlığında belirleyici unsur olmamıştır. Burada bireyi yurttaş haline getiren asıl unsur, siyasal katılımdan ziyade, hak ve görevler addedilen hukuk(yasa) paydasına dayanmaktadır. Dolayısıyla Roma cumhuriyetinin temeli hukuktur. Yurttaşlık yasal bir statüye dayandığı için ortak iyinin ve siyasi yaşamın kapsamı daralmıştır. Bu husus siyasal katılımı da etkilemiştir. Zira siyasal katılım Antik Atina’ya göre ikinci planda kalmıştır. Çünkü Roma’da siyasal katılımı belirleyen en temel unsur hukuk sistemi olmuştur. Lakin Roma düşüncesinde de Atina düşüncesinde de özgürlük kavramı paralellik arz etmiştir. Her iki düşüncede de özgürlük bireylerin sorumluluk ilkelerine atıf yapmıştır. Bu sorumluluk bağlamında ortaya çıkan “yurttaşlık”, Atina siyasalında erdem, Roma’da sisteminde ise hukuk ile tahkim edilmiştir (Baştürk, 2013: 112).

Roma ve Atina düşüncesindeki farklılaşmanın izdüşümleri daha sonrasında muhtelif coğrafyalar da görülmüştür. Kıta Avrupası Yunan etkisine bağlı olarak gelişirken, Anglo-Amerikan gelenek Romacı sistemle şekillenmiştir. Günümüzde ise bu farklılaşma neo-Romacı ve neo Atinacı bağlamda cumhuriyetçilik düşüncesini de etkilemiştir. Özgürlük ve kamu yararı her iki ekolü de şekillendirirken Neo-Atina anlayışta siyasal katılım ve katılıma bağlı meşruiyet daha fazla ön plana çıkmıştır (Helvacı, 2014: 354). Neo Atinacı ekolde, erdem siyasetin merkezine otururken katılımcı siyasetle kendisine alan açmıştır. Zira katılım ortak iyiyi elde etmede en belirleyici faktör olmuştur. Ne-Roma ekolünde ise katılıma karşı şüpheci bir yaklaşım vardır. Geniş perspektifli tanımından ziyade katılım daha çok yurttaş olmanın sorumluluklarıyla tanımlanmıştır. Bu husus her iki ekolü birbirinin hilafı konumuna

yerleştirmiştir. Neo Roma ekolünde araçsal olan siyasal katılım, Neo-Atina düşüncesinin merkezini teşkil etmiştir (Baştürk, 2013: 114).

Neo-Atina cumhuriyetçiliği siyasetin merkezine, siyasal toplumu da yozlaşmadan muhafaza edecek siyasal erdemi koymuştur. Bundan dolayı Neo Atina anlayışı, yurttaşçı (civic) hümanizme bağlı düşünsel geleneğin ürünüdür. Neo-Roma cumhuriyetçi siyasal anlayışının temelinde ise, “statü” kavramı yer almaktadır ve statü, yasaların hâkimiyetine bağlanmaktadır. Özgürlük de bu bağlamda yasaların egemenliğine ve kurumlara güvenmekten geçmekte olup; sahip olunan haklar noktasında “negatif” bir karakter arz etmektedir. Yasalar eşliğinde istikrar ve güven, özgürlüğün tesis edilmesi açısından önemlidir. Dolayısıyla keyfi yönetimi engellemek ve bireyselliğe alan açmak, hukukun ve yasaların asıl mahiyetini oluşturmaktadır (Öztürk, 2016: 209). Bu bağlamda Neo Roma düşünürleri tarafından Atina’lılara yöneltilen en büyük eleştiri, siyasal katılım ve siyasal erdem gibi değerlere çok fazla anlam yüklemeleridir.

4. Mukayeseli Bakışla Cumhuriyetçi Siyaset

Kavramsal ve tarihsel gelişmelerin ışığında bakıldığında cumhuriyetçi anlayışta siyasetin anlamı farklılaşmaktadır. Buradaki siyasetin temel yönelimi; özel çıkarlar arayışında bulunan bir siyaset değil, toplumun ortak iyiliğini amaçlayan bir siyaset anlayışı olduğundan, cumhuriyetçi siyasette ortak yarar’a aykırı bir çıkar reddedilmektedir. Çünkü eşitlik amaçlı cumhuriyetçi kültürünün temelinde siyasal bir tutku yatmaktadır. Dolayısıyla cumhuriyete olan bağlılık sadece siyasal yükümlülükleri içermektedir (Tunçel, 2010: 292).

Siyasal tutkudan dolayı çağdaş okumalarda cumhuriyetçiliğin sıklıkla milliyetçilikle karıştırılması durumu vardır. Oysa tümüyle siyasi bir konuma işaret eden tutumuyla cumhuriyetçi yurtseverlik, milliyetçilikten farklı bir içeriğe sahiptir. Zira yurtseverlik; ırk, dil, gelenek gibi siyaset öncesi unsurlarla ya da doğumla gelen özelliklerle ilgisi bulunmamaktadır. Hatta etnik birliği sağlamaya yönelik çabaları ya da kültürel bağlılığı siyasal özgürlüğün önüne koyan milliyetçilik anlayışını sorunlu bulmaktadır. Çünkü başta ırk ve dil olmak üzere insanın doğumla elde ettiği nitelikler natio’nun görünümleridir. Oysa Patria kavramından türetilmiş yurtseverlik ise natio’dan tümüyle başka bir izleğe sahiptir. Bundan dolayı yurtseverlik doğumla elde ettiğimiz niteliklerin değil, bir siyasal rejime, yani res publica’ya, olan bağlılığın ifadesidir. Dolayısıyla yurtseverlik; dinsel, kültürel ya da etnik homojenlikten azade yurttaşlık ve yasalar ekseninde formüle edilmiştir. Çünkü cumhuriyetçi yurtseverler özgürlük aşkıyla vatan sevgisini birbirinden ayırmazlar. Yurtseverlik; kişinin özerk alanını muhafaza etmek kaydı şartıyla kamu yararına katılım ve ülkesine karşı yükümlülüklerini yerine getirme halidir. Yani yurtseverlik yurttaş olma bilincini ve erdemini motive eden bir unsurdur. Aynı zaman da res publicaya karşı sorumluluk, ortak iyinin tahkim edilmesi açısından yurtseverliğin bir gereğidir (Öztürk, 2016: 235). Diğer bir ifadeyle, cumhuriyetçi yurtseverlik siyasal bir perspektif sunarken, milliyetçi düşünce yurtseverlik anlayışını daha çok siyaset öncesi değerleri başvuru noktası olarak hareket etmektedir. Dolayısıyla milliyetçi tutumda kişilerin yurtseverliği daha çok milli kimliğe aidiyete bağlı olarak şekillenmektedir. Oysa yurtseverlik neredeyse bu özelliklerin anti tezi olacak bir nokta da durmaktadır. Yani cumhuriyetçi kuramcılar, cumhuriyetin yurttaş olmanın temel koşulunu etno-kültüre yapıya üye olmaktan ziyade daha çok kolektif bir yasa çatısı altında bir arada yaşamayı gaye edinen siyasal topluluğun üyesi olmakta görürler (Helvacı, 2014: 365). Zira etnik ve dinî aidiyetlerin ön plana çıktığı milliyetçilik, yurttaşlık hukukunun kapsayıcılığına sahip olamayabilir. Özellik çok kültürlü yapılara yönelik hoşgörüsüzlük ve dışlayıcılık, milliyetçi dil tarafından tetiklenebilmektedir. Buna mukabil yurttaşlık; devlete ait hak ve görevlerle yaşamayı ve ona bağlı olmayı içerdiğinden, bu anlamda dışlayıcı bir dile sahip değildir (Heater, 2007: 213). Çünkü cumhuriyetçi kimlik, milli veya etnik kökene dayalı olarak oluşturulan halk ile değil, daha çok anayasa ile yapılan bir sözleşmeden oluşmaktadır.

Kısaca cumhuriyetçi yurtseverlik, milliyetçilik gibi soyut bir ülke tasavvuruna gerek duymamaktadır; bilvesile muhayyel bir ulus kavramından ziyade halihazırda yaşayan halka dayanmaktadır. Cumhuriyetçiler için birlik cumhuriyetin idealine bağlılıkla sağlanan siyasal bir birlik olduğu için vatan

aşkı, siyasal hedefleri besleyen yapay bir zemindedir. Dolayısıyla siyasal hedefler, vatan aşkı yerine ikame edilen yurttaşlık sorumluluğuna dönüşmektedir. Oysa milliyetçiliğin vatan aşkı, kültürel asimilasyon ve kirlenmeye karşı toplumu muhafaza eden bir duygudan beslenmektedir. Nitekim ulusal kimlik ve bağlılık, kültürel uyum için duyulan derin ihtiyacı da barındırdığından yurtseverlikten ayrılmaktadır. Çünkü yurtseverlikte, bir bireyin etnik veya kültürel bileşimi ne olursa olsun devlete bağlılığı, cumhuriyetçi erdemlerden biri olmaktadır (Heater, 2007: 109). Dolayısıyla etnik homojenlik ve devlete sadakat beklentisi milliyetçilik ile cumhuriyetçi hassasiyetin yollarını ayırmaktadır.

Liberal anlayış yönünden yaklaşıldığında da farklılıklar söz konusudur. Nitekim liberal anlayışta devlet; özel bir sadakati gerektirmeksizin, bireysel hakların koruyucusu olarak tanımlanırken, yurttaşlık ise haklara ulaşmak için zorunlu bir statüdür. Cumhuriyetçilik, bireysel hak ve özgürlükler ile devlet arasında dengeli bir bağ kurmakta olup bireyciliğin ön plana çıktığı atomize toplum yapısını tehdit olarak telakki etmektedir. Bu bağlamda birey olma vasfını, devleti oluşturan topluma bağlamaktadır (Baştürk, 2013: 126). Ayrıca cumhuriyetçi geleneğe devletin keyfilik içermeyen müdahalesi bir özgürlük kaybına yol açmadığı anlayışına dayalıdır. Müdahalenin niteliğinin keyfi olmaması, cumhuriyetçi ve liberal iki geleneğin yasaya ilişkin bakış açılarındaki farklılaşmalara yol açması yanında özgürlük tanımlayışlarıyla da yakından ilişkilidir. Liberal geleneğin özgürlük kavrayışı, bireylerin herhangi bir müdahaleye uğramaksızın gerçekleştirebilecekleri eylemlerin toplamını ifade etmektedir (Tunçel, 2010: 43). Çünkü liberallerin özgürlük kavrayışı, doğuştan gelen bir hak'tır. Bu nedenle yasa, doğal bir hakkın sınırlanışını ifade etmektedir. Bu nedenle özgürlük, herhangi bir siyasal topluma üye olmaksızın da bireylerin en doğal hakkı olarak kabul edilmektedir. Özgürlüğünü doğasından alan liberal birey için, bu özgürlüğün karşısında devlete hizmet etme yükümlülüğü bulunmamaktadır. Aksine "kamu hizmeti özgürlüğü" zedeler anlayışına sahiptir. Bundan dolayı liberaller için yurttaşın en geniş özgürlüğü, kamu hizmetlerinin olmadığı, bireylerin yalnızca haklarla donatıldığı bir düzen de mümkün olacaktır. Dolayısıyla liberaller için özgürlük ve kamu hizmetini birlikte savunuyor olmak açıkça bir paradoks teşkil etmektedir (Durgun, 1990: 74). Bu açıdan liberaller için yurttaş ve siyasetçilerin özgürlüğünü geliştirmek için kamu ruhuna ihtiyaç duyulmamaktadır. Liberal devletin bireyi, özel alanının sınırlarının içerisinde özgürlüğünü gerçekleştirirken, siyasal katılmayı özgürlüğün olmazsa olmaz koşulu olarak kabul etmemektedir. Bu husus bireyin özel alanında özgürlüğünü sınırsızca gerçekleştirdiği bir düşüncenin de izdüşümüdür (Öztürk, 2016: 71). Oysa cumhuriyetçi bakış liberalizmi hemen tümüyle olumsuzlayan bir pozisyonda yer almaktadır. Cumhuriyetçi tavır pozitif özgürlükçü olduğu için bu anlayışın ideolojik özü yurttaşlık düşüncesinde kristalize olmaktadır. Cumhuriyetçi yönetimin kamusal iyi doğrultusunda hareket etmesini garanti altına almanın en geçerli yolunun katılım olduğundan, yurttaşlar kamu tartışmasına ve kolektif karar alma sürecine katılarak, özel çıkarın güdümlendiği durumları aşmakta, ortak yararlar uyumlu genel bir bakış açısı kazanmaktadırlar. Yurttaştan kendisini kamuya adanması, kişisel çıkarından çok ortak iyiyi önemsemesi beklendiği için ödev-hak ve kamu-özel karşısında daha üstün bir konumda yer almaktadır (Durgun, 1990: 76). Özgürlük liberaller için tam olarak bir baskının yokluğu iken, cumhuriyetçiler tarafından "kendi kendini yönetme" ve bir "bağımsız olma" durumu olarak tanımlanmaktadır. Bu aynı zamanda cumhuriyetçiler ve liberallerin özgürlüğe ilişkin algılamalarının kavramsal olarak farklılaştıkları yer olmaktadır. Yani liberal düşünce geleneği özgürlükleri genişletmek adına müdahalede bulunma alanlarını daraltmaya, cumhuriyetçi düşünce geleneği ise öz yönetim ve katılım üzerine yoğunlaşmaya çalışmaktadır (Okutan, 2006: 43). Diğer bir ifadeyle, liberaller için özgürlük, niteliksel değil, niceliksel olarak değerlendirilebilecek bir hesaplama sorunudur. Bireyler ne denli çok seçeneğe sahiplerse, özgürlükleri de o denli farklıdır. Buna karşın cumhuriyetçiler özgürlüğü nitelik açısından değerlendirmektedirler. Yani daha çok müdahalenin niteliğiyle ilgilidirler. Diğer bir ifadeyle, liberal özgürlük bireysel özgürlükler adına sosyal özgürlüğü ihmal ederken, cumhuriyetçi gelenek bireysel özgürlüğü sosyal özgürlüğe bağımlı kılmak yoluyla bu iki özgürlük türünü birlikte ilerletmeyi hedeflemektedir (Tunçel, 2010: 52).

Cumhuriyetçi gelenek ortak iyinin bireysel iyilere karşı üstünlüğü tezini kabul etmektedir. Liberal düşünce geleneği ise bir ortak iyi fikrinden çok, bireylerin kendi iyilerini gerçekleştirebilecekleri bir özgürlük alanı sunmakta ve özgürlük anlayışını da buna göre tanımladıklarından, özne sayısı kadar farklı iyi anlayışın olacağını ve dolayısıyla ortak iyi gibi bir kategori çoğulcu gerçekliğe zarar vereceğini ileri sürmektedirler. Liberaller adaletin toplumdaki verili iyi anlayışlardan herhangi birisinin üzerine kurulamayacağını ifade ederler. Onlara göre nasıl ki birey toplumdan önce geliyorsa adaletin de iyiden önce gelmesi gerekmektedir. Liberallere göre eğer toplum kamusal tarafsızlığı teşvik eden bir dizge üzerine kurulmazsa, toplumdaki farklı iyi anlayışlardan biri kendisini ortak iyi yerine koyarak diğer kesimler aleyhine dışlayıcı siyaseti ön plana çıkarabilecektir (Öztürk, 2016: 92). Bundan dolayı liberaller genelde ortak iyi anlayışını sorunlu bulmaktadırlar. Bununla beraber liberalizmi tamamen ortak iyi karşıtı bir ideoloji olarak göstermek de doğru değildir. Zira liberal rejimler de hem anayasal hem de siyasal ilişkiler düzleminde kamu çıkarı kavramsallaştırmasını belli ölçüde önemsemektedirler.

Liberal düşünce geleneğine göre bireyin özgürlüğünün var olması açısından, bireyin yaşadığı devletin bağımlı bir devlet olması ya da olmaması arasında bir fark yoktur. Dolayısıyla liberal açıdan eylemlerine müdahale edilmeyen, ancak bağımlı bir devlette yaşayan bir birey olsa bile, kendisini özgür olarak tanımlayabilmektedir. Oysa bir cumhuriyetin yurttaşı için devletin özgür olmadığı yerde bireysel özgürlük ve dolayısıyla da eşitlik de yoktur (Heater, 2007: 110). Yani cumhuriyetçiler için özgürlük belirli bir siyaset biçimiyle var olabilirken, liberaller özgürlüğü siyasetin son bulunduğu yerde, özel yaşamda başlatmaktadır. Böylece cumhuriyetin ortak değerlere ve ortak geçmişe bağlılıklarına karşın, liberal devlet çıkarı doğrultusunda karar veren ve koşullar değiştiğinde kararlarını gözden geçirme kapasitesine sahip olan hafızasız bireyleri referans almaktadır. Özünde anti-politik olan liberalizm, bir ideoloji olarak toplumsallığın kendi özerk işleyişi ile siyasete ihtiyaç duymaksızın var olabileceğini ve devletin sadece ona müdahale etmemesinin yeterli olacağı bir siyaset düşlemektedir (Gauchet, 2013: 18). Bu şekilde liberalizm, siyasal toplum içerisinde toplumsallıktan yalıtılmış bireyler öne çıkarmaktadır. Bu yalıtılmışlığın temelinde, bireyi tüm beşeri yapıların üzerinde gören anlayış yer almaktadır.

Kısaca her iki gelenek de keyfi ve sınırsız yönetimlere karşı özgürlüğün savunusunu yapmaktadırlar. Bununla beraber her iki gelenek de özgürlük anlayışını katılımdan çok "bir şeylerin yokluğu" üzerine temellendirmektedir. Liberaller doğal hak kavramı ile siyasal katılım arasındaki ilişki gönüllük esasına dayanırken, cumhuriyetçilerde siyasal katılım bir sorumluluk unsuru olarak "ortak iyi"ye yönelmektedir. Dolayısıyla liberallerin piyasa denkleminde şekillenen özgür toplum kavramı cumhuriyetçiler nezdinde "ortak yarar"ı aşındırıcı bir husustur. Ancak her iki gelenek de monarşik ve baskıcı yönetimlere karşı özgürlüğün, anayasallığın, egemenliğin sınırlanmasını, güçler ayrımını ve hukukun üstünlüğünün savunusunu yapmakta ve bu konularda uzlaştıkları görülmektedir (Okutan, 2006: 164).

Milliyetçi ve liberal analizin yanı sıra demokrasi kavramı yönünden yaklaşıldığında da cumhuriyet ve demokrasi yaklaşımlarının farklı kuramsal temeller ve farklı tarihsel gelişim süreçlerine sahip olduğunu görmekteyiz. Cumhuriyetçi anlayış, bir bakıma demokratik yönetsel anlayışın yetersiz bulunması sonucu geliştirilen "yeni"yi temsil etmektedir. Bu bakımdan her iki gelenek bazen düşmanca diye nitelenebilecek bir karşıtlık içerisinde olabilmişlerdir (Okutan, 2006: 142). Bu farklılıklara rağmen, yine de cumhuriyeti demokrasiye tamamen karşıt koymak da doğru olmayacaktır. Çünkü her iki kavramın ortak tarafları bulunmaktadır.

Her şeyden önce her iki kavram da halk iradesi ve egemenliğinden söz etmektedirler. Ancak halk egemenliğinin algılanış biçimi; demokratik gelenekle cumhuriyetçi gelenek arasında farklı olmaktadır. Halk egemenliği olmadan demokrasi imkânsız olsa da yine de halk egemenliği anlayışı ve uygulaması tek başına demokrasinin tanımını vermemektedir. Demokratik düşünce geleneğinin hareket noktasını her ne kadar halk egemenliği anlayışı oluştursa da halkçı demokrasiye ilham veren anlayış; monarkın ya da azınlığın yönetimi olmaksızın, halkın eşit ve özgür bireyler olarak kendi kaderlerini tayin etmesi düşüncesidir. Bu açıdan demokrasi, halk egemenliğine karşı her türden gücün reddini içermektedir. Yani demokrasi kuramında halk egemenliği, halkın mutlak gücüne dayalı olarak tanımlanmaktadır. İktidarı

elinde tutan kişi ya da kurum, egemenliğin tek sahibi halkın aldığı kararları uygulamakla yükümlü bir halkın temsilcisi olması gerekir, eğer bu olmazsa zaten demokrasiden de söz edilemez. Demokrasi halk egemenliğinin siyasal etkinlik üzerindeki belirleyici gücünü içtenlikle benimserken, cumhuriyet halk iradesine karşı daha mesafeli bir tutum takınmaktadır. Cumhuriyetçi gelenekte yer aldığı şekliyle halk egemenliği düşüncesi despotluğun karşıtlığını oluşturduğundan yasaya göre düzenlenmektedir. Burada çoğunluğun iradesinin mutlaklığa varması karşısındaki en büyük engel, halk egemenliğinin kuramsal kaynağını oluşturan genel iradedir. Cumhuriyetçi anlayışta genel irade her zaman üstün olmalıdır. Çünkü ortak yarara yönelik yönetsel bir anlayışın çoğulcu olabilmesi, farklılıklara tahammül edebilmesi zordur. Bu bakımdan genelde cumhuriyetçi demokrasi tabiri, çağdaş dünyayla uyumsuz bir anlayış olarak yorumlanmaktadır. Çünkü cumhuriyetçi demokrasi, karar alma sürecinde oy verme davranışını, yurttaşların ortak iyi uzlaşısına müstenittir. Bu durumda demokrasi, salt bir seçme ve seçilme meselesi değil, ortak iyiye yönelme motivasyonuna dönüşmektedir. Yani cumhuriyetçi demokrasinin ortak iyiye yönelik ideal yaklaşımı, liberal demokrasinin bireysel çıkarları ön plana çıkaran seçim yapma motivasyonundan ayrılmaktadır. Yani, liberal demokrasilerde seçim süreci, kolektif karar alma mekanizmasından çok, kişisel faydayı artırmak üzere kullanılır. Bundan dolayı liberal demokrasiler de bireyler verdikleri oylarla çıkarlarını en iyi temsil edecek kişileri yönetici olarak seçerler (Tunçel, 2010: 52; Közleme, 2022: 23). Liberal demokrasilerin bu bireyci ideali, cumhuriyet ve demokrasi arasındaki bağı zayıflatmakta, hatta cumhuriyetçi idealin içerdiği yurttaş yükümlülüklerinden dolayı demokrasi karşıtı olarak da konumlandırılabilir. Dolayısıyla her iki gelenekte halk egemenliği hassasiyeti bulunsa da belirtilen farklı yaklaşımlardan ötürü cumhuriyeti demokrasiye özdeş görmek doğru değildir (Öztürk, 2016: 25). Cumhuriyet, tek iyinin her zaman hâkim olması gerektiği üzerine kurulu tekilci bir yönetim anlayışına sahipken, demokrasi çoğulcu olmaktadır. Diğer bir ifadeyle, cumhuriyetin bir iyisi vardır; demokrasinin ise iyileri vardır. Cumhuriyet keyfi yönetim karşısında suiistimalleri engellemek üzere rasyonel olanı vurgularken, demokrasiler halkın çoğunluğunun yanılmayacağına dair bir kabule sahipler. Bundan dolayı demokrasi çoğunluk ve çoğulluk esası üzerine kuruludur. Buna karşılık cumhuriyet, genellik, evrensellik ilkesine dayalıdır. Demokraside iyiyi belirleme yetkisi halkın uhdesinde olmasına karşılık, cumhuriyetçi düşüncede, genelliği, evrenselliği veya tek olan iyiyi kimin belirleyeceği açık değildir, genellikle bunu belirlemede elitlere kalmaktadır (Közleme, 2022: 25). Bir diğer ayrışma noktası ise, eşitlik konusunda bulunmaktadır. Cumhuriyetçi anlayışta eşitlik ilkesi, toplumu homojenleştirme aracına dönüşebilmektedir. Oysa demokratik bakış açısına göre insanlar eşitlik ilkesini oluşturan norma uydukları ölçüde eşittirler. Bundan dolayı eşit olma arzusunun kaçınılmaz olarak benzer olmayı gerekli kıldığı bir siyasal organizasyonun(cumhuriyetin), farklılıklara vurgu yaparak yükselen yeni demokratik algıyla örtüşemeyeceği gayet açıktır. Çünkü demokrasi, özünde bir farklılıklar rejimidir, oysa farklılıklar cumhuriyetçi yönetsel yapıyı zorlamaktadır. Bu durum aynı zamanda çağdaş dünyada demokrasi ve cumhuriyetler arasındaki uzaklığın nedenlerinden de biri olmaktadır.

Cumhuriyetin temel kaygısı devletin herhangi birinin devleti olup olmadığıyla ilişkiliyken, demokrasinin ise iktidarın nasıl seçilebileceğiyle ilişkili olması başka bir farklılaşma noktasıdır. Cumhuriyetler öncelikli olarak yasama ile demokrasi ise yürütme erki ile ilgilenmektedirler. İktidarlar eylemlerini belirlerken; demokrasilerde çoğunluğun çıkarı, cumhuriyetlerde ise herkesin çıkarı göz önüne alınarak hareket edildiğinden cumhuriyetçi karakterde siyasal düzen, toplumsal örgütlenmelerden daha üstün ve daha öncelikli bir konu olmaktadır. Bundan dolayı cumhuriyetçi karakter, kamusal alana nüfuz etmeye, o alanı düzenlemeye odaklanmakta ve bu durumu demokratik karakterden daha çok önemsemektedir (Okutan, 2006: 149). Ayrıca cumhuriyetçi devletler, herkesin çıkarını gerçekleştirmek adına herhangi birinin kendi kurallarıyla yönetimini değil, ortak iradeyi gösteren yasalarla sınırlı iktidara işaret etmektedirler. Bu bağlamda cumhuriyetçi anlayışta halkın yasa sürecinden tümüyle dışlanması ve de yasanın tamamen halk iradesine bırakılması istenilir şeyler olmadığı için demokrasiye sınırlı bir şekilde itibar edilmektedir (Öztürk, 2016: 31). Demokrasiler çoğunluğun, cumhuriyetçiler ise erdemli azınlığın yönetim erkini elinde

bulundurmasını ideal yönetim biçimi olarak tanımladıklarından dolayı, cumhuriyetçiler erdemli bir siyasal azınlığı, çoğunluğun çoğu kez çıkarları arasında görmekte zorlandığı ortak iyiyi ve onun içeriğini oluşturan yasaları koruma konusunda daha güvenilir bulmaktadırlar (Tunçel, 2010: 29).

Kısaca cumhuriyetler genel olarak soyut bir kaynağa dayalı olarak hareket etmektedirler. Bu şekilde değer yüklü devlet, siyasal sisteme mutlak anlamda hükmeden kurucu iktidarın hizmeti altında bulunmaktadır. Buna karşılık demokratik rejimlerde egemenlik mutlak anlamda “somut olan toplum”a dayanmakta ve egemenlik “ulusal egemenlik” gibi soyutlamaya dayanmamaktadır. Ayrıca cumhuriyetler toplumsal homojenliği ön plana çıkarmaya çalışmaktadırlar. Oysa demokrasilerin temel özelliği toplumsal farklılaşmadır. Hukuk sistemine ilişkin olarak ele aldığımızda ise, cumhuriyetler veri hukuk sistemine dayanmaktadırlar. Burada hukuk sisteminin halkın rızasına dayanması ve eleştiriye açık olması gibi durum yoktur. Hukukun altındaki temel referans; ideoloji, güç veya dinsel değerlerdir. Oysa demokrasiler “rıza dayalı bir hukuk sistemine” dayalı olduğundan, burada hukuktan beklenen, devletin toplum üzerindeki tahakkümünü meşrulaştırmak değil, devletin toplum üzerindeki gücünü sınırlandırmaktır. Yani hukuk kuralları araçsal niteliktedir. Bu durumda kurallar belirli çıkarlar doğrultusunda bir yapılanmayı gerektirmektedir (İslamoğlu, 2021: 191). Cumhuriyet rejimlerinin demokrasi açısından en sıkıntılı tarafı, üyelerinin biçimlendirmek için toplumun iç düzenine müdahale etmesidir. Yani, mevcut yönetsel yapı içerisinde birbirleriyle çelişen çıkarlar ve isteklerle karşılaşılması durumunda, siyasal ve toplumsal istikrarın devamı adına çelişkilerin uzlaştırılıp, belirli bir dengenin oluşturulmasını sağlama çabası ön plana çıkmaktadır. Bütün bunlardan da anlaşılacağı üzere, cumhuriyet ve demokrasi uzlaşabilen değil, aslında birbirlerine rakip olan iki siyasal ve toplumsal modellerdir.

5. Cumhuriyetçi Siyasi Pratiğin Değişim Sorunları

Bugün çağdaş yorumcular sıklıkla Fransız Devrimi ile Amerikan Devrimi’ni cumhuriyetçi uygulamanın iki farklı türü olarak ele almaktadırlar. Onlara göre Fransa; erdem ve merkezi yönetim temelli klasik cumhuriyetçilikken, Amerika; yerel yönetim ve katılımcı demokrasi geleneğine sahip federal ve temsili yönetim yapısıyla farklı bir cumhuriyetçi modeli ortaya koymaktadır.

Devrimi’nin etkisiyle, Fransa’da cumhuriyetçi anlayış bir devlet şekli olarak (1792) modern toplumun ve devletin inşasında öncü rol oynamıştır. Halk egemenliği, ana dil, yurt sevgisi temelinde geliştirilen dönemin cumhuriyetçi anlayışı; halk, ulus-devlet ve cumhuriyet üçlemesi ile yeni bir bütünlük arz etmiştir (Közleme, 2022: 21). Diğer bir ifadeyle, devrim ile birlikte iktidarın kaynağı ve meşruiyeti, halkın bizzat kendisi görülmüş ve ulus devlette vazgeçilmez yönetsel formunu oluşturmuştu. Yani egemen özne olarak devletin öne çıktığı, toplumu ulusla özdeşleştiren organik bir birlik anlayışı üzerinden yurttaşların yönelmesi gereken kamusal yararın devlet seçkinlerince belirlendiği organik toplum vizyonu ve devlete karşı ödevler-sorumluluklar temelinde tanımlanan ve de sınırlı haklara sahip bir yurttaşlık anlayışı gibi üç temel felsefi ve normatif ilke üzerinde kurulmuş oldu (Okutan, 2006: 165). Buradan da görüleceği üzere Fransa’da cumhuriyet dar anlamda, hükümet şekli ile sınırlı görülmemiş, bununla beraber katılıma dayalı bir yönetim arayışında da bulunmamıştır. Burada topluluk bilinci ve ulus duygusu devletin koruyucu, birleştirici ve eğitici rolü ile birlikte ele alınmıştır. Bu yüzden Fransa’daki cumhuriyetlerin amaçlarının odağı her zaman devlet olmuştur. Nitekim sonraki süreçte Fransa liberal olsa bile ekonominin uygulamasına yön veren ve onları işleten yine hep devlet olmuştur (Nora, 2006: 159).

Fransa’dan farklı olarak göçlerle oluşan Amerikan toplumu, soy ya da ırk birliği nedeniyle değil, ortak olarak yaptıkları yasaların da kendilerine sağladığı çıkarlar nedeniyle yurtsever olduğundan dolayı yasaların özenle koruyucusu olmuşlardır. Toplumsal fayda ve ortak çıkarlar adına bireysel özgürlükler Fransa’da zedelenebilirken, Amerika’da özel çıkarları tatmin etmek için, kamusal olanların arka planda kalması söz konusudur. Yine Avrupa’da gelişen ve dışlayıcı bir söyleme sahip milliyetçiliğe karşı, Amerika milliyetçi değil, daha çok yurtsever yurttaşlardan oluşmaktadır. Bu açıdan Amerika’daki yurtseverlik, milliyetçilikten farklı olarak duygusal olmayıp akılcı olmakta, bu durum yasaların sağladığı

hak ve özgürlükler de somutlaşmaktadır (Tunçel, 2010: 250). Bu farklılıklar ABD'deki cumhuriyetçilik düşüncesinin demokrasiyi içerecek şekilde gelişmesine yol açmıştır. Böyle bir demokrasi anlayışı; kapitalist ekonomiye müdahale etmekten mümkün olduğunca kaçınan, seçimler aracılığıyla katılımı ve lobicilik faaliyetlerini öne çıkaran bir rejim biçimini meydana getirmiştir (Crouch, 2016: 13). Bu özellikleriyle Amerika farklı bir demokrasi-cumhuriyet modeli ortaya koymuş ve liberal cumhuriyetçi yorumlara esin kaynağı olabilmıştır.

Aydınlanmayla başlayıp Fransız Devrimi ile uygulama alanına geçen laik ve genel irade kurgulu cumhuriyetçi anlayışın ulus-devlet modelliyle örtüşen yapısı, liberal söylemlerle yükselişe geçen liberal demokratik yaklaşımların ortaya çıkmasıyla zorlanmaya başlamıştır. Zorlanmanın nedeni, halk egemenliği anlayışını ortaya koyan ülkelerin sanayi uygarlığına geçmesi ve yurttaşlığın özgürlüğün başlıca biçimi olmaktan çıkması görülmektedir. Bu dönemde daha çok liberalizmin egemenliğinde olan ya da burjuvazinin yönlendirdiği cumhuriyetçi yönetsel yapılardan, işçi sınıfının yükselişiyle sanayi demokrasisi veya sosyal demokrasi olarak adlandırılan yönetsel yapılara geçişler yaşanmıştır. Nitekim 19. Yüzyıl; cumhuriyet ve demokrasi kavramları arasında, farklılıktan öteye geçen gelişmelere tanıklık etmek bakımından eşsiz bir dönem olmuştur. Cumhuriyetçi yönelimler, özellikle liberal demokrasilerin ortaya çıkışıyla birlikte zayıflamaya başlamışlardı. Ancak yeni dönem, demokrasilerin kesin zafere ulaştıkları bir dönem de olmamıştır. Nitekim 19. yüzyılda devrimci ve milliyetçi diktatörlüklerin oluşması, özellikle siyasal amaçları gölgede bırakan ekonomik kaygılar, yeni bir içerik oluşturma gereğini de doğurmuştur. Değişimlerin yaşandığı süreçte demokrasi kavramı hem temsili bir nitelik kazanmış hem de özgürlüğün temel bir tanımına dönüşmüştü.

Dönem içindeki demokrasiler; iktidarın halk elinde bulunuş biçimindeki eski demokratik ilkeyi, liberal söylemle ilişkilendirmişlerdi. Yeni anlayış içerisinde demokrasiye atfedilen değerlerin en önemlileri; sınırlı ve sorumlu bir siyasal yönetim, erkler ayrılığı, anayasal yönetim, hukukun egemen kılınması, bağımsız ve adil bir yargı ve insan hakları gibi kavramlar teşkil etmiştir. Bu şekilde liberal demokrasi hem bireysel hakları koruyan hem de halkın görüşlerini kamu politikasına dönüştüren siyasal bir sistem olarak ortaya çıkmış oldu (Mounk, 2021: 30). Böylece liberalizm demokratikleşti ve demokrasi de liberalleşti. Ancak liberal devlet yarışan "iyi" kavramları arasında bir taraf olmadığından, bireylere adil biçimde kendi "iyi" kavramlarını belirlemeleri için imkanlar ve onlar arasında düzenleyici işlev gördüğünden, toplumu adeta ortak değerlerden çok ticari ilişkiler ağı olarak yorumlamaktadır. Bu durum kamu ruhuna ve toplumsal sorunlara görece ilgisizliği getirmekte ve liberalleri güç ve tahakküm ilişkilerine karşı da kayıtsız bırakmaktadır (Durgun, 1990: 72). Diğer bir ifadeyle, liberalizm homo economicus merkezli, yani kişisel çıkarlarını maksimize etmeyi amaçlayan ve ortak yarar için özel bir çaba içinde olmayan bir anlayışı başlangıç noktası aldığı için liberal devlet her şeyin siyasal olduğu uzun bir dönemi bitirmiş ve artık her şeyin ekonomik olduğu yeni dönemi başlatmıştı. Liberal ideoloji kişilerin kendi çıkarlarını kendi bildikleri yolla takip etmelerinin hem bireyin kendisi hem de tüm toplum için en yararlı sonucu beraberinde getireceğine inanmaktadırlar (Öztürk, 2016: 15). Oysa klasik cumhuriyetçi söylem, "toplum için iyi olanı temsil eden" ve "ortak yarar"a yönelen, yani erdemli yurttaşları özel çıkarları peşinde koşan yurttaşların önüne geçirerek ortak yararı siyasetle eşitleyen bir anlayış üzerinden hareket etmektedir (Durgun, 1990: 78). Bundan dolayıdır ki cumhuriyetçi duruş ile liberal anlayış arasında derin görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Çünkü Cumhuriyetçi düşünce ortak yarar ilkesinin yerine, liberal-demokrasinin ortaya koyduğu özel yarar ilkesinin doğuracağı çıkar çatışmalarının toplumun bütünlüğü ve cumhuriyetin selameti açısından tehlikeli görmektedir. Zira çağdaş demokrasilerde yurttaşların farklı çıkarlara bağlanması, birey kavramını tüm ortak iyilerin önüne yerleştirmeleri, vatan aşkını unutmalarına ve yönetimin çıkarların temsiline dönüşmesine neden olabilmektedir (Tunçel, 2010: 30). Özellikle insan hakları konusundaki genişlemeler, azınlık hukukunun güçlenmesi ve ulus-devleti aşan yeni siyasal yapılanmaların ortaya çıkması, cumhuriyet yönetim modelinde bir bunalım meydana getirmektedir. Bu değişime paralel olarak ulus düşüncesi de yerini "halk" düşüncesine bırakmıştır. Artık liberal demokrasilerde vurgu halkın egemenliğinden bireyin

egemenliğine kaymıştır. Bu bakımdan günümüzde liberal demokrasiler öne çıkmış bulunmaktadır. Çünkü liberal demokrasinin sorunsal, özel ve kamusal alana dair özgürlüklerin güvence altına alınması ve bu haklara saygılı bir biçimde gerçekleştirmesi olmaktadır (Gauchet, 2013: 57). Oluşan bu eklemleşme de yine de liberalizm ve demokrasi tam bir uyum içinde de değildir.

1940'ların sonu ve 1950'lerin başında yüksek düzeyli siyasal katılım ve yeniden yapılanma, gündeme gelen en önemli sorunlardan biriydi. Birkaç ülkede görülen yüksek siyasal katılım, aynı zamanda yaşamın savaş sırasında dahi yoğun biçimde kamusal bir karakter taşımasından ileri geliyordu. Nitekim kamusal harcamalarla desteklenen kitlesel üretim-kitlesel tüketim döngüsüne bağımlı bir ekonominin temel yönelimleri 1970'lere kadar, demokratik siyasetin en önemli siyasal gücü olmaya devam etmişti. Ancak, katılımın uzun yıllar boyunca aynı düzeyi korumasını beklemek de imkansızdı. Zira sonraki süreçte gündelik yaşamın koşulları ya da ekonomik nedenlerden dolayı insanların siyasi örgütlere katılımı giderek azaldı ve nihayet siyasi faaliyetin asgari boyutunu oluşturan oy verme eylemi de olmak üzere siyasete karşı bir kayıtsızlık oluşmaya başladı (Crouch, 2016: 17). Yani modern kapitalist toplumların sunduğu fırsatlar geçmiş döneme göre bir hayli zengin olduğundan yurttaşların kamusal hayata daha az ilgi göstermesi ve vakitlerinin büyük bir kısmını özel ilgilerine ayırması durumu söz konusudur. Ancak bunun kaçınılmaz zayıflıklarını da göz ardı etmemek gerekir.

İnsan hakları merkezli bir anlayışla şekillenen yeni demokrasi anlayışının öne çıkardığı farklı bir yurttaşlık, temsil ve partiler düzeni söz konusudur. Her ne kadar günümüz demokratik ülkelerinde seçimler mevcut olsa ve hükümetler seçim yoluyla değiştirilebilse de seçim sırasında yürütülen kamusal tartışmalar ve rakip grupların ikna edilmeleri, artık uzmanlaşmış profesyonel ekipler tarafından yürütülmektedir. Böyle bir durumda yurttaşların çoğunluğu pasif, suskun ve kayıtsız bir konumda bulunmaktadırlar. Sadece kendilerine gönderilen sinyallere tepki gösterir hale gelmeleri, siyasi katılım açısından ciddi sorun teşkil etmektedir. Neoliberal dönemle birlikte homo-economicus'un mutlak zafer kazanmasıyla bazen tüketici-yurttaş, bazen müşteri-yurttaş olarak adlandırılan yurttaşın özgürlüğü yerini tüketicinin edilgenliğine bıraktığı ve bir izleyiciden çok da fazla bir şey olmadığı görülmektedir. Oysa seyirci ve tüketicilerle dolu toplum, bir tür seyirci demokrasisini oluşturmaktadır. Artık klasik yurttaş özneliğinin temelini teşkil eden, kendi ve yurttaşı olduğu topluluk için sorumluluk alabilen, kararlara katılan "kendine sahip" birey olma durumu giderek kaybolmaktadır (Salman, 2021: 79). Diğer bir ifadeyle, neoliberalizmle birlikte siyasalın ekonomikleşmesi, toplumsal olanın kendisini bir kenara atması ve siyasetin yerine yönetişimin geçmesi aktif yurttaşlığın önemini azaltmaktadır (Brown, 2021: 61). Böyle bir durumda gerçek politika, seçim oyununun oynandığı sahnenin arkasında, seçilmiş hükümetlerle ağırlıklı olarak iş dünyasının çıkarlarını temsil eden elitler arasında yapılan görüşmelerle gerçekleştirilmektedir (Crouch, 2016: 13). Yani, geline durum itibarıyla, siyasi sistem sermayedarlar ve teknokratlar arasında bir oyun alanına dönüştüğü gibi, çok önemli kararlardan halkın dışlanması da söz konusu olmaktadır (Mounk, 2021: 7). Diğer bir ifadeyle, günümüz dünyasında bireyin haklarını ve özgürlüklerini merkeze alan, her şeyi öngören yönlendiren ve karara bağlayan bir merkez artık mevcut değildir. Geleceğe dair kararlar sadece siyasal sınıfın veya devletin inisiyatifinde değildir. Bugün demokratik eylem devlete doğru değil, toplumsal alana doğru yönelmektedir. Burada da öne çıkarılan husus daha çok toplumun bütünleşme ilkeleri değil, bireyin özgürlüğü olmaktadır. Dolayısıyla ideolojisini neoliberalizmin oluşturduğu günümüz küresel dünyasında, devletin küçüldüğü oranda demokrasinin de güçleneceği var sayıldığı için, değişim talepleri devlet yapılarına yönelmekte ve bu yüzden de devletlerin cumhuriyet rejimleri ve hukuk sistemleri bu değişim taleplerinden büyük yaralar almaktadır.

Günümüz dünyasında Antik çağ ve Modern Devlet zamanındaki insanın hem homo-economicus hem de homo-politicus olarak iki farklı kipte varoluşu artık kaybedilmiş, yalnızca homo-economicus olarak varlığını sürdürmesi söz konusu olduğundan, siyasallığına imkân verecek durumlar zayıflamaktadır. Burada söz konusu olan şey her şeyin parasal bir dille konuşulur hale gelmesi değil, piyasa mantığının bir rasyonalite olarak hayatın tüm alanlarının "girişimci", "yatırımcı" gözünden görmeye zorlanmasıdır. Yani şu ana kadar insanı belirleyen iki ayrı varoluş modu olarak belirlediğimiz homo-economicus ve

homo-politicus'un Antik Çağ ve Modern Yurttaşlık formülasyonlarına kıyasla homo-politicus'un hiç bu kadar görünmez kıldığı bir dönem olmamıştır (Salman, 2021: 77). Oysa bu döneme kadar siyasal sistem, halk katılımının önemli unsurlarına sahipti. Siyasi kararların çoğu seçilmiş bir yasama organı tarafından alınıyordu. Ayrıca yasama organı üyelerinin de seçmenleriyle köklü bağları vardı ve temsilciler de ülkenin her tarafından geldikleri gibi, yerel örgütlenmelerle de yakından irtibatlıydılar. Bunun yanı sıra yasa koyucular genelde kendilerine bir amaç duygusu veren bir ideolojiyle doluydular. Günümüzde ise bu anlatılanlar profesyonel siyasetçilerinin çok azı için geçerli olmaktadır. Bir zamanların en önemli siyasi organı olan yasama organı, artık gücünün büyük kısmını yargıya, bürokratlara, merkez bankalarına, uluslararası anlaşmalara ve kuruluşlara kaptırmıştır. Birçok önemli konu, ticari anlaşmalar ve bağımsız kurumlar tarafından siyasi mücadelenin dışına çıkarılmıştır. Bu durum birçok ülke de ki yasama organını oluşturan temsilcilerin temsil ettikleri halk kitesine giderek daha az benzer hale gelmesi demektir. Nitekim günümüzde temsilcilerden çok azı yerel topluluklarıyla köklü bağlara ve benzer bir bakışlara sahiptirler. Yani günümüzde bir seçmen siyasetten kendisini daha önce hiç olmadığı kadar yabancılaşmış hissetmektedir. Seçmenler siyasetçilere baktıklarında artık kendilerini göremedikleri gibi, onlar tarafından alınan kararlara baktıklarında da yapılan tercihlerin kendilerini yansıtmadıklarını görmektedirler (Mounk, 2021: 67-68). Bu durum modernliğin beraberinde getirdiği bireysellik mantığının bir sonucudur. Çünkü birey olarak bizler giderek daha çok özgür hale gelmekteyiz ama aynı zamanda bu özgürlüğümüz ortak kaderimizi biçimlendirmekte daha az öneme sahip durumdadır. Bu bakımdan demokrasi günümüzde giderek anlamını kaybetmektedir. Nitekim günümüz demokrasilerinde siyaset bir tür yönetime (governance) dönüşmüş durumdadır. Burada yönetim, sadece ekonominin doğal akışının önündeki engelleri kaldıran faaliyetler üzerinde yoğunlaşan tekniklerden oluşmakta ve uygulayıcılarıysa teknisyenler olarak tanımlanmaktadır. Bu da mümkün olduğunca az siyaset ve hatta sıfır siyaset demektir (İslamoğlu, 2021: 208; Gauchet, 2013: 19). Dolayısıyla günümüz modern yurttaşların devlete selefleri kadar ihtiyaç duymadıkları, serbest piyasa ekonomisi aracılığıyla amaçlarına ulaşma konusunda kendilerine daha çok güvendikleri ve bu yüzden de siyasi sorunlarla daha az ilgili oldukları genel bir yaklaşım haline gelmiştir. Böyle bir anlayış içerisinde ise yurttaşların büyük bir bölümü siyasi karar alma sürecine katılımı gerekli bulmamakta ya da nadiren katılmaktadırlar. Zira iş dünyasında yaşanan değişimlerin sonucu olarak halkın siyasi taleplerini ifade eden ideolojik örgütlenmelerin çözümlüyle, geriye siyasi açıdan edilgen, bölük pörçük bir topluluk kalmıştır. Haliyle günümüz koşullarında politikacılar siyasi gündemi belirleme konusunda kafası karışık ve pasif bir toplum ile karşı karşıya bulunmaktadır. Bu durum siyasi partilerle seçmen kitlesi arasındaki ilişkiler açısından önemli sonuçlar doğurmaktadır. Devlet sıradan insanların yaşamlarına eskisi gibi ihtimam göstermekte ne kadar çok geri durur ve onların siyasi bir kayıtsızlığa gömülmesine izin verirse, şirket lobileri de onu o kadar kolayca kendilerine hizmet eden bir kazanç kapısına dönüştürebilmektedirler (Crouch, 2016: 26).

Siyasal alandaki bu dönüşümden dolayı artık yirmi birinci yüzyılın siyasal partileri, günümüzde kitle hareketlerinden çok uzakta olmakta, yeri geldiğinde kamuoyu yoklamalarını, siyasal önerilerini ve oy kazanma hizmetlerini taşeronlara ihale etmekte ve bu amaçla birçok şirketle çok yakından bağlantı kurarak hareket etmektedirler (Crouch, 2016: 73). 1980 yıllardan bu yana merkezi bürokratik iktidarların giderek zayıflaması, ulus-ötesi ağların giderek güçlenmesi ve yönlendirici rol oynaması, müdahale edebilmesi artık doğal bir durum olarak görülmektedir. Nitekim siyasi görevler aleyhine cephe alan girişimci grupların sayısı her geçen gün önemli oranda artmaktadır. Bu durum siyasetin çoğunlukla büyük ekonomik çıkarların tekeline geçmesine yol açtığı gibi, siyasi olmayan yurttaşlık anlayışını da öne çıkarmaktadır. Kamu hizmetleri etiği ile kar odaklı ekonomi anlayışı arasında 19. yüzyılda yapılan ayırım, bu süreçte kaçınılmaz olarak bir kenara bırakılmakta ve eski yasaklar, modası geçmiş olduğu gerekçesiyle reddedilmektedir. Zira eğer firmaların prensip olarak yönetimlerden daha akıllı oldukları kabul ediliyorsa, iş dünyasının politikayı etkilemesinin önüne sınır konulması da anlamsız görülmektedir (İslamoğlu, 2021: 211). Nitekim günümüzde ulus devletler büyük şirketleri kontrol altında tutamamaktadırlar. Çünkü büyük şirketler bir ülkedeki denetim rejimini ya da mali sistemi

beğenmezlerse başka bir ülkeye taşınma tehdidinde rahatlıkla bulunabilmektedirler. Bundan dolayı ekonomik yatırıma ihtiyaç duyan devletler, bu şirketlere uygun koşullar sunma konusunda birbirleriyle rekabete girişmek zorunda kalmakta, bu da büyük şirketlerin siyasal alanda etkili olmalarının önünü açmaktadır. Zaten çağdaş politikaların çelişkileri de buradan doğmaktadır. Bir yandan parti programlarının içeriği ve partiler arası rekabet giderek daha renksiz ve yavan bir hale gelirken, öte yandan hem kamuoyunun manipüle edilmesine ilişkin teknikler, hem de siyaseti denetime açık hale getiren mekanizmalar daha önemli hale gelmektedirler. Artık siyasette ilgi çekebilmek için Show-business yöntemlere başvurulmaktadır. Çünkü modern yurttaşlar mevcut sorunların teknik açıdan çözümünün karmaşıklaşması durumunun yanı sıra, kendi çıkarlarının ne olduğu saptama konusunda da kendilerinin yetersiz olduğunu düşünmekte, bu da beraberinde ciddi müzakere kültürünün çöküşünü getirmektedir (Crouch, 2016: 34). Özetle siyasalın ekonomikleştirilmesi ile yurttaşlık; yegâne ve bağlayıcı değer olarak ekonomik büyümeye bağımlı kılınmakta, dolayısıyla sermayenin ihtiyaçlarına, iş hayatında üyesi bulunduğu ulusal veya ulus-sonrası kümelenmedeki değişikliklere ve eşitsizliklere kurban edilmesiyle paralel gitmektedir. Bu durum yurttaşlığı asli siyasi angajmanından ve ifadesinden yoksun bırakmaktadır (Brown, 2021: 66). Benzer durum normal parti politikası ve seçim mücadeleleri açısından da geçerli olup, partilerin elinde bulunan eşitsiz finansman araçları da (lobilerin finansman sağlaması gibi) bu çarpıklıklara neden olabilmektedir. Sözelimi kendi çıkarlarını desteklemek için partilere yapılan kişisel finansal yardımlar sınırlanmazsa veya "satın alınabilir" bir nitelik taşıyan medya kaynaklarına ve reklam olanaklarına erişim konusunda herhangi bir düzenleme yapılmazsa, zengin çıkar grupları tarafından desteklenen partiler, seçimleri kazanma konusunda büyük avantajlar elde edebileceklerdir. Böyle bir tablo karşısında bir devlet, liberal bir rejimin ilkeleriyle tamamen bağdaşsa bile, demokrasiyi engellemiş olmaktadır. Çünkü böyle bir siyasal yapıda siyasi bir yarışa katılmak isteyen taraflar, eşitlik ilkesinin gerektirdiği aynı başlangıç koşullarına sahip bulunmayacaklardır. Dolayısıyla parti finansmanı ve medyaya erişimi gibi konularda herkes için geçerli eşit başlangıç koşulları yasalar tarafından güçlü bir biçimde teminat altına alınması ve demokrasinin güç kazanması gerekmektedir.

Günümüzde kitle iletişim araçlarında siyasetin ele alınışı bakımından siyasetçilere duyulan saygı neredeyse yerle bir oldu. Siyasetçiler yöneticiden çok, ticaret hayatında kalabilmek için her an "müşterilerinin" ne istediğini keşfetmeye çalışan dükkân sahiplerine benzer bir konuma indirgenmiş durumdadırlar. Artık bir parti programının siyasetçiler tarafından bize "pazarlanmasını" doğal karşılayabilmekteyiz. Her ne kadar siyasetçiler kamu sektörünün bir parçası olsalar da ticari marka politikasının araçlarını (reklam vs.) giderek daha fazla kullanarak, yani markalaşarak (branding) ve kendilerini sürekli pazarlamak zorunda oldukları için, özel sektöre çok daha yakın bir anlayış içinde hareket etmektedirler. Ancak bu durum siyasal alan açısından doğal değildir. Zira reklama yanıt vermeniz mümkün değildir. Çünkü reklam rasyonel bir diyalog formu olmayıp, kanıtlara dayalı bir tartışmayı getirmemekte, yalnızca ele aldığı ürünleri belirli bir görsel tasvirle ilişkilendirerek sunmaktadır. Dolayısıyla reklamda amaç tartışmak değil de birini bir şey satın almaya ikna etmek olduğu için, siyasetin doğasına uygun düşmemektedir (Crouch, 2016: 32). Gelinek nokta itibarıyla baktığımızda demokrasinin liberal-demokrasiye evrildiği post-modern dönemde, cumhuriyetçi gelenek ile demokrasi arasındaki mesafe oldukça açılmış durumdadır.

Günümüz koşullarında da her şeyin siyasal olduğu uzun dönem yerini, artık her şeyin ekonomik olduğu yeni bir ortama bırakması daha da hızlanmıştır. Ortaya çıkan gelişmeler neticesinde ekonomik açıdan güçlü olanların nüfuz enstrümanlarını kullanmaya devam etmelerine karşılık, demos'unkilerin giderek zayıflaması, diğer bir ifadeyle sıradan insanların sesinin bir kez daha kamusal alandan dışlanma durumuyla karşılaşmaları, siyaset ve iktidar ilişkilerinin yeniden ayrıcalıklı elitlerin denetimine mi geçtiği tartışmalarını öne çıkarmaya başlamış ve bu da cumhuriyetçi arayışlara yönelimi artırmıştı. Liberal demokrasilerin aşırı bireyci idealleri, çağdaş dünyada toplumların çözülmesine ve kamunun feda edilmesine neden olduğundan, bugün demokratik düşüncenin en başta gelen sorunu, ortak bir amacın gerçekleştirilmesini sağlayacak koşulların yeniden tanımlanması olmaktadır (Gauchet, 2013: 138). Bundan dolayı liberal demokrasinin birey adına aşındırdığı toplumsal bağlar, günümüzde cumhuriyetçi

demokrasi tartışmalarıyla yeniden canlandırmaya çalışıldığı gibi, çağdaş cumhuriyetçi yorumcular da cumhuriyetçi kuramı; yeni şartlara adapte edebilmek için liberalizmin birey ve klasik cumhuriyetçiliğin de toplum vurgularını içerecek biçimde genişletme arayışında bulunmaktadır (Tunçel, 2010: 75).

6. Türkiye’de Cumhuriyetçi Anlayış ve Demokrasi Tartışmaları

Türk siyasi tarihinde Cumhuriyetçi düşünce modernleşme süreciyle ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti’nin 1700’lerde başlayan son iki yüz yıllık Batı etkisindeki değişimi, özellikle Fransa ile artan ilişkiler, bu anlayışın hem düşünce hem de siyaset yapma biçimi olarak giderek güç kazanmasına zemin hazırlamıştır. Bu anlamda 1876 Osmanlı Kanun-i Esasi’si, 1923 Türkiye Cumhuriyeti’ne doğru atılmış en önemli bir adım olmuştur. Özellikle II. Meşrutiyet dönemi sonrasında Batı normlarını alıp uygulama konusunda Kanuni Esasi temel bir yasa olarak geniş bir siyasi zemin oluşturmuş ve bu zemin toplumsal dönüşümü de kapsayacak şekilde etkili olmuştur (Kahraman, 2021: 112). Bu zamanda “hâkimiyet-i milliye” kavramının öne çıkarılması ile egemenliğin artık padişaha ya da Bab-ı Ali’ye ait olmaması, aslında şahsi yönetimin anti-tezi olarak cumhuriyetçi anlayışı öne çıkarmaya başlamıştı bile. Bu amaçla hukuksal alanda birtakım değişiklikler yapılmıştı. 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu “Hakimiyet bila kaydü şart milletindir” ifadesi ile egemenlik hakkı padişahattan alınıp koşulsuz bir biçimde ulusa verilmesi, aslında cumhuriyetçi yönetsel yapının dar anlamda da olsa kuruluşunun onaylanması demektir (Közleme, 2022: 27). Ayrıca 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nda bir yönetim şekli olarak cumhuriyet ve devlet başkanlığı makamı ile ilgili düzenlemeler de yapılmıştı. Saltanatın Meclis tarafından ilga edilmesi, devlet başkanının irsi yollardan iş başına gelmiyor olması, aslında rejimin niteliği bakımından önemli göstergeler olmuştur. Bu durum Atatürk’ün daha önce “halk hükümeti” olarak nitelediği yönetsel anlayışın anayasal olarak somutlaşmış biçimi olmuştur. Burada “halk hükümeti”nden Atatürk’ün anladığı demokrasi değil, egemenlik anlayışının temellendirilmesi olmaktadır. Çünkü dönemdeki uygulamasıyla cumhuriyet; monarşi ve teokrasiye karşıtlık oluşturan, en yüksek makamı millet meclisi olan ve ulusal egemenliğe dayanan bir yönetim şekli olarak tanımlanmıştır. Bu düzenleme monarşiyi kesin bir biçimde ortadan kaldırmakta ve dar anlamdaki cumhuriyetçi anlayışının gerçekleşmesi demektir (Çelik, 2006: 77). Daha sonra Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun 1. Maddesinin sonuna 29 Ekim 1923’te anayasa değişikliği kanunuyla “Türkiye Devletinin şekli hükümeti, Cumhuriyettir” ibaresi eklenerek yeni rejim kurulmuş oldu. Böylece Türkiye’de cumhuriyetçi anlayış somut bir yönetim biçimi olarak 1923’te Mustafa Kemal Atatürk’ün önderliğinde kurulmuş oldu.

Bu tarihten sonraki gelişmelerle, laik ve cumhuriyetçi fikriyatın ve iktidarının ana hatları daha net olarak belirmeye başlamıştı. Aslında dönem içinde kurucu kadronun önünde, modern toplumun içindeki bireyin konumunu belirleyebilecek kuramsal seçenekler çok fazla değildi. Ya nihai değerlerini özgür iradesiyle seçen ve toplumsal katılım yerine kamusal yaşamdan çekilip ticaretle uğraşmasını mümkün kılacak ve bireyi öne çıkaracak liberal anlayış ya da bir siyasi topluluğa bağlanan ve bu topluluğun değerleri içinde şekillenen ve kurumsal kültüre, siyasi yaşam sürecine aktif katılımı yücelten cumhuriyetçi anlayış benimsenecekti. Ancak uzun süre birlik ve beraberlik sorunu yaşayan ülke de mevcut yapının güçlendirilmesi için cumhuriyetçi anlayış daha işlevsel görülmüştü. Çünkü cumhuriyetçi karakter; ortak bir kimlik, ortak bir tarih, ortak dil, ortak inanç, gelenek ve görenekleri önemsemesi, aynı yarar ve kuşkuyla birbirlerine bağlanan insanlardan oluşması, onu çekici kılmıştı. Atatürk ve kurucu kadroya göre tarihsel olarak geldikleri noktada, herhangi bir devletin halk egemenliğinin dışında örgütlenmesi uygun değildi. Bununla beraber yeni kurulan devletin temel kurucu metninde, devlet biçimine ilişkin olarak halk egemenliğine atıfta bulunulmakla birlikte, demokrasi sözcüğüne de hiç yer verilmemişti. Buradan da anlaşılacağı üzere Cumhuriyet’in erken dönemindeki siyasetinde hâkim temayı demokrasi değil, cumhuriyetçilik doğrultusundaki ulus-devletleşme oluşturmaktaydı (Okutan, 2006: 207). Bu zamanda demokrasi; hakimiyeti milliye prensibine referansla anlaşılacak ve cumhuriyet ve demokrasi kavramları arasında belirgin bir fonksiyonel ayrışma söz konusu değildi. Dönem içindeki cumhuriyetçiliğin özü, Anadolu’da ulusal mücadelenin halkçı söylemi içinde şekillenen ulusal egemenlik

düşüncesidir. Bu biçimiyle halkçılık; kökenlerine bakılmaksızın kanunlar karşısında herkesin eşitliğini beraberinde getirmekteydi. Ancak ulusal hakimiyet ve halkçılık ilkesine rağmen, siyaset yapmanın mümkün olabileceği tek alanın meclis olması, siyasal katılım alanının çok dar kapsamda tutulduğunu göstermektedir. Halk kültürünü romantik biçimde yüceltmenin ötesine geçemeyen, ona siyasal bir içerik kazandıramayan bu tarz Cumhuriyetçi yaklaşım, halk hakimiyetini türdeş, birleşmiş, dayanışmacı ve uyumlu toplum miti temeline oturtmuştu (Helvacı, 2014: 362). Halkçılığın bu dayanışmacı ve korporatist tasavvuru, farklı menfaatleri uzlaştırmak ve uyumlaştırmak amacıyla devletin sadece siyasal alanda değil, ekonomik ve toplumsal alanda da aktif bir rol oynamasını gerektirmiştir (Özbudun, 2013: 73).

1930'lı yıllar Türkiye Cumhuriyeti'nin kurumsal temellerinin atıldığı ve aynı zamanda ekonomik ve siyasi liberalizm ilkelerinin CHP tarafından açık ve net bir şekilde reddedildiği yıllardı. Bu dönemde Batı Avrupa'da gerek liberalizm gerekse demokrasi bir bunalım yaşamaktaydı. Dolayısıyla liberalizm ve demokrasiyi dönem içinde cazip kılmamaktaydı. Bunun yanı sıra liberalizm ve demokrasiye egemen değerlerin, çevre üzerindeki kontrolünü sürekli artırmaya odaklanan cumhuriyetin kurucu kadrolarının amaçlarına hizmet etmede de uygun düşmemekteydi. Çünkü toplumun dönüştürülmesi, yurttaşın ortaya çıkışının gecikmemesi için bu süreç içerisinde ortaya çıkabilecek muhalefet gecikme yaratabilecekti. Dolayısıyla bu durumun ortak iyi adına engellenmesi gerekcekti (Coşar, 1999: 63). Yani dönem içerisinde demokrasi; devleti kuran CHP'nin altı oku arasında sayılmadığı gibi anayasal metinlerde de yer alacak bir değer olarak görülüyordu. Cumhuriyet kavramının yanına demokrasinin gelebilmesi ancak CHP'nin 1947 programı ile, anayasal bir değer ya da ilke olabilmesi ise 1961 Anayasası ile mümkün olmuştu. Yani bu zamanda demokrasi bir süreç olarak yaşanmamış ve Türkiye'deki siyasal sistemin içinde cumhuriyet "devletin cumhuriyeti" olarak tezahür etmiştir (Okutan, 2006: 209). Zira birlik ve beraberlik sorunu yaşayan bir ülkenin kuruluş döneminin siyaset anlayışı, bireylerin "ortak yarar" tasarımı etrafında buluşmalarıyla var olabileceği düşüncesinden dolayı, bu tarihten sonra Türkiye'de siyasal yaşamda ağırlığını olanca gücüyle hissettiren kavram devletten sonra hep cumhuriyet olmuştur. Çünkü cumhuriyetçi anlayış ortak değerlere dayanmaktaydı. Böyle bir anlayış içerisinde devlete düşen görev, ülke içerisinde bulunan çeşitli topluluklardan bir ortaklık oluşturmak ve ulus inşa etmektir. Kurucu kadro için ulusu oluşturacak olan topluluk; imparatorluk mirası olan ve homojen olmayan ve veri olarak bulunan bir topluluktur. Ayrıca homojen olmayan bu veri topluluk, artan göçlerle de sürekli çoğalmaktaydı. Dolayısıyla, ortak yararı gerçekleştirmeye yönelecek bir toplumsal yapılanma gerekliliği, öncelikle tercih edilen devlet modelinin (ulus devlet), sonra da yönetsel yapı tercihinin cumhuriyetten yana kullanılmasını kaçınılmaz kılmıştı. Ancak Ortak Yarar olarak belirlenen ve gerçekleştirilmesi istenen ölçütlerden ne amaçlandığı da önemliydi. Burada amaçlanan ortak yarar; toplumsal düzeyde "milli kimlik", kültürel düzeyde "pozitif bilime dayalı seküler zihniyet ve laiklik", iktisadi düzeyde ise "kalkınma"ydı. Bu unsurların her biri, ideal düzeyde Batılı bir değere atıfta bulunarak ele alınmıştır (Toker-Tekin, 2007: 91). Bu açıdan "Ortak Yarar"ın içeriğine karşılık gelen formül gayet açıktı: "Tek yurt, tek toplum, tek düşünce ve tek amaç"ta birleşmektir. Bu bağlamda tek toplum Türk ulusu, tek düşünce ulusçuluk, tek yurt Anadolu ve tek amaç da bağımsızlık olarak belirlenmişti. Bu şekilde imparatorluk mirası fikirler anarşisinden ve çok amaçlılığından kurtulup, ortak yarar tasarımının gerçekleştirilmesi mümkün olacaktı.

Cumhuriyet öncesi dönemde büyük ölçüde din olgusuyla gerçekleştirilen birlik, yeni devletin laiklik uygulamaları sonucu artık köklü ve kalıcı bir seçenek olmaktan çıkmıştı. Nicola Machiavelli, herhangi bir cumhuriyet için din olgusunu gerekli hatta yararlı bulduğu halde, dinin kurumsallaşmış görünümü olan Kilise'nin toplumsal nüfuzunu kırmadan cumhuriyetçi yapılanmaya gidilemeyeceğini ifade etmişti. Ona göre Kilise'nin üstlendiği dinsel değerlerin egemen olduğu ve bu değerlerin şekillendirdiği siyasal-toplumsal yaşam da cumhuriyetin gerek duyacağı değerlerin oluşumuna yer bulmak mümkün değildi. Dolayısıyla laikliği bir zorunluluk olarak görmüştü (Okutan, 2006: 216). Atatürk genel anlamda din olgusunu yararlı bulmuş, din olgusundan yararlanmıştı. Ancak Atatürk için de cumhuriyet son tahlilde laik olmak durumundaydı. Nitekim Machiavelli'nin papalığa yönelik tepkilerinin bir benzerini de Atatürk Hilafet kurumuna yöneltmişti. Bu konudaki gerekçe ise aynıdır; tarihteki yaşanmışlık. Çünkü

ona en çok ihtiyaç duyulan zamanda, Hindistan Müslümanları hariç, Birinci Dünya Savaşı, Medine Müdafası vs. gibi yerlerde Arap unsurunun düşmanla birleşerek saldırması üzerine, Atatürk Hilafet kurumunu işlevsiz görmüştü. Dolayısıyla, Cumhuriyet için din, tek başına bir birlik unsuru olarak görülmediğinden ulusal birlik; laiklik düzleminde oluşturulmaya çalışılmıştır. Bunun gerçekleştirilmesi için düşünülen ortak “iyi”(yarar) ancak ve ancak Osmanlı izlerinin toplumsal, siyasal, kültürel yapıdan silinmesiyle mümkün olabilirdi. Bu bağlamda geleneğin izdüşümünü oluşturan inanç ve değerlerin tasfiyesi gerekmektedir (Coşar, 1999: 62). Batıcılık ise, bu amaca matuf olarak yeni bir değişim reçetesi ihtiva etmiştir. Bunu gerçekleştirmek için de ilk olarak geleneğin belirlenimlerinden arındırılmış steril bir ortamın oluşturulması; ikinci olarak da topluma, Batıcılık şiarından mülhem devlet merkezli bir ortak iyi sunulacaktı (Toker-Tekin, 2007: 88). Bu bütünsel dönüşüm talebi, yeni bir toplum ideali bağlamında devlet tarafından üstlenilmiştir. Bunun gerçekleştirmenin yolu olarak toplumun bütün kurumlarının ve değer yapısının laikleştirmekten geçtiğine inanılıyordu. Bu amaçla dönemin siyasileri, laiklik uygulamasıyla geçmiş özelliklerden kurtularak medeni topluma ait özellikleri kazanabilmenin mümkün olacağına inanmışlardır (Kahraman, 2021: 229). Bu bakımdan ilke olarak laiklik, daha çok kendini eğitim alanında göstermiştir. Çünkü orası, cumhuriyetin gerek duyduğu yeteneklerin bireylere yükleneceği, bireylerin yetiştirileceği bir alan olarak görülmüştür. Bu şekilde yeni bir ulus yaratma projesinin gereği olarak Türk nesline verilecek terbiye de milli terbiye/eğitim olarak tanımlanmış ve gençliğin milli ahlak, milli terbiye ve milli bilinç (ortak yarar) etrafında şekillendirilerek devletin güçlendirilmesi amaçlanmıştır (Başbuğ, 2013: 108). Diğer bir ifadeyle, anayasal ilkeye dönüştürülen laiklikle “birey”in istenilen şekle konulmasının da önü açılmış oldu. Ancak kabul etmek gerekir ki, laiklik Fransa’da olduğu kadar, Türkiye’de anlamlı olmamıştır. Çünkü Fransız ulusu ve devleti, kilise kurumuna karşı vermiş olduğu mücadele sonucu var olmuştur. Oysa Türkiye’de böyle bir mücadele şöyle dursun, kuruluşa din olgusu, bir ulus olma ve bir devlet kurma noktasında oldukça işlevsel olmuştur. Hatta başlangıçta kurucu kadrolar din olgusunu ulus devlet için gerekli olan ulusun yaratımındaki işlevselliğinden ötürü “ortak yarar” uğruna tercih bile etmişlerdi. Nitekim yeni devletin bir ulus devlet formatında şekillendirilmesi sürecinde kimlerin yurttaş olarak kabul edileceği konusunda, etnisite karşısında din faktörü öncelikli olarak kullanılmıştır. Özellikle Cumhuriyet’in ilanıyla birlikte kurucu kadrolar geçmişteki yaşanmışlıktan yola çıkarak “ortak din”in daha birleştirici olabileceğini düşündükleri için, Türk olmayan Müslümanların ülkeye gelmelerinde sakınca görülmemiş, fakat Müslüman olmayan Türk’e de sıcak bakmamışlardır. Bu durum aslında Cumhuriyet’in kurucu kadrolarınca din faktörünün nasıl algılandığının da bir göstergesidir. Yani burada din tamamen dışlanmamakta, onun aklileştirilerek devletin denetimine alınması ve ulusallaştırılması söz konusudur (Çelik, 2006: 87). Çünkü toplumda aynı dinin farklı anlayışlarını temsil eden çok sayıda (tarikatlar/cemaatler gibi) yapılar da bulunmaktaydı. Bu yapıların yarattığı farklılıklar ise din olgusunun benimsenen amaçlar doğrultusundaki işlevselliğini sınırlamaktaydı. Dolayısıyla ortak yarar tasarımına dayalı birlik oluşturarak ulus yaratımına yönelik Cumhuriyet için, toplumsal alandaki farklı dinsel anlayışlar, belirtilen amacı gerçekleştirmek noktasında yetersiz olduğu için düzene tabi tutulması gerekiyordu. Bu amaçla ortak yarar doğrultusunda dinin resmi işlevselliği için farklı din anlayışlarının yasaklanması yoluna gidilmiştir.

Türkiye’de siyasete yüklenen anlam ve işlev, Batıcılığın izdüşümünü ihtiva eden pozitivist-otoriter bir yönetime dayanmıştır. Bu bağlamda siyaset halk merkezli değil kamu merkezli şekillenmiştir. Siyasetin idari bir etkinlik olarak telakki edilmesi, ister istemez kamu’nun da idari bir saha olarak tanımlanmasına sebebiyet vermiş ve Romacı yurttaşlık anlayışı çerçevesinde siyasal katılımı devletle özdeşleştirmiştir. Kamu’nun yurttaşların siyasal katılımına kapatılması ise, ortak iyiyi devlet tekeline mahkûm ederken bu durum cumhuriyetçi yurttaşlığın Türkiye’de müesses bir nizam oluşturmadığına işaret etmektedir (Toker-Tekin, 2007: 87).

Bu dönemde cumhuriyetçilik, halk iradesine dayanan bir ulus-devlet inşasından öte, bir modernleştirme aracı olarak, geleneğin ötekileştirildiği bir ideoloji şeklinde uygulanmıştır. Bunu gerçekleştirmenin yolu olarak da tek partili sistem görülmüştür. Bu amaçla dönemin partisi olan Cumhuriyet Halk Fırkası-

CHF'ye çok önemli görevler düşmekteydi. CHF "adi sokak siyaseti" yapan ve de bir kitle mobilizasyon partisi olarak değil, modern siyaset ilkeleri doğrultusunda insanları eğiten, aydınlatan ve onlara yol gösteren bir araç olarak düşünülmüştür. Nitekim parti kendisini halkın eğitimci ve bir tür siyasi eğitim kurumu olarak tanımladığını görüyoruz. Bir bütün olarak ulus, Kurtuluş Savaşı'nın sembolü olarak parti tarafından temsil edildiğinden (Çelik, 2006: 78), Atatürk birliğe muhtaç olan ülke için alelade siyaseti uygun görmemiş, bunu milleti parçalamakla eş tutmuştu. Ancak bu tutum sadece kuruluş döneminde değil, yer yer çok partili dönemde de devam etmiştir. Dolayısıyla devlet elitleri, rejim muhafazı ve kamu yararının hamisi olarak çoğulculuğa şüphe ile yaklaşmışlar; çoğulculuğu oluşturan siyasi partilere ve menfaat gruplarına mesafeli yaklaşmışlardır. Bundan dolayı Tek Parti dönemi boyunca (1925-1946) menfaat gruplarına yönelik politikalar, aşırı ölçüde otoriter ve kısıtlayıcı olmuştur. Daha ilk günlerinden itibaren Atatürk ve yakın arkadaşları, siyasi partileri sınıfa dayalı toplumların doğal ürünleri olarak gördüklerinden, sınıfsız Türk toplumunda tamamen gereksiz hatta zararlı kabul etmişler ve yarışmacı bir parti sistemi fikrini reddetmişlerdi. (Özbudun, 2013: 75). Bundan dolayı cumhuriyetçi paradigmanın izin verdiği sınırların dışında kalan her türlü muhalif söylem ve talep, devlet düşmanlığı kategorisine indirgenmiştir (Yetim, 2016: 1118).

Kuruluş sürecinde kamusal alan ve bu alanda varlık gösterecek yeni bir yurttaş tipinin de inşa edilmesi gerekiyordu. Burada kurucu kadronun yurttaşlık modeli arayışında önünde biri Fransız diğeri de Alman olmak üzere iki model bulunmaktaydı. Bu modeller arasında bir tercihte bulunulması gerekiyordu. Fransız modelinde yurttaşlık kavramı; asimilasyonist ve devlete sadakat esasına dayandırılmıştı. Alman modelinde ise, yurttaşlık kan bağına dayandırılmıştı. Türkiye çoğunlukla Almanya'nın aksine ulusunu arayan bir devlet görünümünü sergilemiş ve bunun sonucu olarak siyasal birlik kaygısı daha belirleyici olmuştu. Nitekim devlete öncelikli bir yer veren kurucu irade; Fransız modelinden mülhem bir yurttaşlık kurgusuyla özel alana, aileye ve dini kurumlara müdahale etme gereği hissetmiş ve bu model babında insanı şekillendirmek için aile ve din gibi özel alana müdahale edecek bir kamusal alan ve yurttaşlık anlayışını öne çıkarmıştır. Diğer bir ifadeyle, Türk yurttaşlık modeli Alman kökenli etnik ulus kavramından çok Fransız kökenli sözleşmeye dayalı ulus anlayışı üzerinden inşa edilmeye çalışılmıştır. Buradaki Türklük, etnik bir kategoriden çok "rıza" ve "irade" temeline dayalı tanımlanıyordu (Çelik, 2006: 84). Bireyin neredeyse yok edildiği bu yurttaşlık anlayışında, bütün özel alanlar kamusal alana dahil görülerek baskılanmaya veya dönüştürülmeye maruz bırakılmışlardı. Devlet karşısında yurttaş; henüz birey olamamış ama akıl ile hareket edecek konumda da görülmüştü. Bu şekilde yeni bir devlet oluşturma endişesi içinde şekillenen Cumhuriyet'in yurttaşı, modernleştirme projesinin bir parçası olmuştur. Yani yurttaşlık, bir taraftan devlet-birey ilişkisinin modern örgütlenme biçimini temsil etmekte, diğer taraftan da hak felsefesi içinde düşünülmemeyen, Batılılaşmanın hem taşıyıcı öznesi hem de Batılılaşması gereken kültürel nesnesi olarak tanımlanmıştır (Durgun, 1990: 83). Kısaca yurttaşlık cumhuriyetle, özellikle ulus-devletle iç içe kavram olarak görülerek, ortak ideale yönelmiş homojen bir millet oluşturmak için işlevsel görülmüştü. Dolayısıyla, Cumhuriyet'in kuruluşundaki yurttaş profili; büyük ölçüde kuruluş döneminin temel yönelimi olan bir devlet oluşturma kaygısıyla şekillenen bir modernite projesidir. Nitekim yurttaş olarak birey kavrayışının anahtarı "içtimai insan" kavramsallaştırmasında yatmaktaydı. İçtimai insan ise gerek devlet gerekse birey gibi kavramları soyutluktan kurtaran cemiyet içerisindeki Varlık'tı. Diğer bir ifadeyle, terim hem ulusa ait vatandaş hem de bireylerin teşkil ettiği milli cemaatin göze görünen şekli olarak devleti kapsamaktaydı (Coşar, 1999: 63). Haliyle devletin karşısındaki yurttaşın durumu; bireyci olmayan, aydınlanmanın en özlü anlatımı olan akıl ile hareket eden, modern yaşama uyum sağlaması beklenen, bunun için de modernleşme sürecinin taşıyıcısı olma rolünü üstlenmek durumunda kalan yurttaş-birey şeklinde olmuştur (Durgun, 1990: 82). Yani Ortak Yarar'a yönelik bir içerikle şekillenen kuruluşun yurttaşlık modeli; haklardan çok görevlerle yüklü olarak kurgulanmıştır. Dolayısıyla, medeniyetçi bakış açısından yurttaşlığın tam idrakinin şartı, yurttaşın milli rüşte ermesi olarak görülmüştür. Hedeflenen vazifelerle yüklü militan yurttaşın yetiştirilmesidir. Bununla beraber yurttaşlığın siyaseten de aktif olmayı gerektiği yönü ise ihmal edilmiştir. "ortak iyi"nin gerçekleştirilmesi için devletin denetleyici öncülüğüne ihtiyaç duyulmasından ötürü toplumsal olarak belirlenmiş olan amaçların, aynı zamanda bireyin yurttaşlık ödevlerini

belirlemekteydi. Bu yüzden bir sözleşmeden ve haklardan ziyade, ortak yararın bireyin yararına öncelendiği ve bireyin yükümlülüklerinin altının çizildiği bir yurttaşlık anlayışı söz konusu olmuştur. Yani tasarlanan yurttaşlık yurtsever olmalı, yurduna ve yurttaşlarına sadakat gösterecek anlayışa sahip olmalıydılar. Bunun için yurttaşın kendisine, ailesine, milletine ve vatanına karşı olan ödevlerini istekle ve sevinçle yapması ve düşmanın varlığına karşı sürekli bir zihinsel seferberlik durumu söz konusu olmalıydı (Başbuğ, 2013: 109).

Cumhuriyet'in kuruluş döneminin özgürlük anlayışı ise, özellikle müdahalenin olmamasına yaptığı vurguyla, negatif özgürlük anlayışına sahip olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Kuruluş sürecinin temel hukuk metinlerine bakıldığında; 1924 Anayasası'nda kişi hak ve hürriyetleri düzenlemesinin yapıldığını görüyoruz. Ancak yapılan düzenlenmelerde ise daha çok liberal bir yaklaşımın egemen olduğu görülmektedir. 1924 Anayasası'nın 68. Madde'sinde; özgürlüklerin sınırı olarak devlet, kamu ya da toplum çıkarları gibi kavramlara herhangi bir yollama yapılmamaktadır. Bununla beraber kurucu kadronun uygulamada özgürlüklere nasıl yaklaştıklarına baktığımızda ise tam tersi bir durum ortaya çıkmaktadır. Kurucu kadro; o dönemin demokrasilerinde bireysel özgürlüklerin özel bir önemi ve değerinin olduğunu ve bireysel özgürlüklere devletin ve hiç kimsenin asla bir müdahalesinin olamayacağını onasa da özgürlüğün mutlak surette düşünülen manası ile anlaşılamayacağına da vurgu yapmıştır. Buna göre devletin muhafaza edilmesinde temel unsur özgürlüklere getirilecek sınırlılıklardır. Devlet merkezilik bu bağlamda devletsizliğin yaratacağı ya da devletin nüfuz alanının daralmasından doğacak toplumsal kaosu öncelmiştir. Diğer bir ifadeyle, anayasadaki ifadelerle rağmen özgürlükler devlet işi olarak görülerek hareket edilmiştir. Yani kurucu kadro için bireysel özgürlükler mutlak olmayıp, ulusun ortak çıkarı ve devletin varlık gerekçeleri, özgürlüklerin kullanımının sınırını oluşturmuştur. Bu şekilde bireyin devlet karşısındaki konumuna işaret eden özgürlük, açıkça devletin bakış açısıyla ve bizzati devlet tarafından belirlenmiştir. Dolayısıyla özgürlüklere yaklaşım liberal modelden çok, cumhuriyetçi anlayışla oluşturulmuştur. Bu bakış açısı, klasik cumhuriyetçilerin bireysel özgürlüklerden siyasal özgürlükler uğruna fedakarlıkta bulunmayı öğütleyen anlayış ile uyum içindedir (Durgun, 1990: 83). 'Vatandaşa karşı devletin vazifeleri' çerçevesinde ele alınan bireyin özgürlüğü, devletin bireyi iç ve dış tehlikelere karşı koruması, adaleti ve düzeni sağlaması ile mümkün olacağı düşünülmüştür. Böylece geçmişte olmadığı vurgulanan özgürlükler, umurun ortak yararı ve devletin varlığı öne sürülerek siyasal özgürlükler adına bireysel özgürlüklerin kısıtlanmasının meşru zemini de oluşturulmuş oluyordu. Bu durum demokrasiyle, özellikle de bugünün özgürlük anlayışıyla çelişse de esasında cumhuriyetçi geleneğin özünü örtüşmektedir. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemindeki özgürlük anlayışı; bireyi, yasalar çerçevesinde ve yurttaşlık adı altında devlete bağlamaktadır (Közleme, 2022: 32).

Cumhuriyet dönemi Batılılaşma sürecinin, toplumsal yaşamın ana damarlarıyla beraber kılcalıklarına nüfuz etmek amacına müstenit ilk ve belirleyici evresi cumhuriyetçiliktir. Dolayısıyla çok partili siyasi yaşama geçiş de bu anlayış içerisinde olacaktır. II. Dünya Savaşı sonrası Batı dünyasında çok partili siyasal rejimler öne çıkmaya başlamış ve Türkiye'de bu anlayışa uygun dönüşüm arayışına girmişti. Bu amaçla Cumhuriyet kendisini millet nezdinde meşru kılmak için Cumhuriyet'in ideolojisinin yeniden tanımlanması ya da gözden geçirmesi gerekecekti. Ancak gözden geçirme olayı Batılı kategorilere göre yapılmalıydı ki, modernleşme projesi devam edebilsin. Bu sorunun cevabı da yine modern bir toplum projesi olan liberalizmle bulunmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla liberalizm, Türkiye'de Batıcılık hareketinin bir devamı olarak ortaya çıkmıştı. Aslında liberalizm Cumhuriyet öncesi bir tarihe sahipti. Ancak Cumhuriyet öncesi liberal arayışlar daha çok Batı'nın liberal projesinin Osmanlıya önerilmesi şeklinde, yani bizzat kendisi kurucu ideoloji olma arayışındaydı. Oysa II. Dünya Savaşı sonrası liberal düşünce ise bütünsel bir liberalizm kavrayışından çok, Cumhuriyet'in eksikliklerini tamamlanması için referans alınmıştı. Nitekim Cumhuriyet'in modern olma özelliğini koruyarak gelenekle uzlaşmasını ve millet nezdinde meşruluğunu sağlamayı hedefleyen liberal Batıcılık, II. Dünya savaşı sonrasında Türkiye'de Demokrat Parti-DP ile temsil edilmiştir. DP; Kemalist reformları, milletin benimsediği ve benimsemediği

şeklinde ikiye ayırmış, yalnızca millet tarafından benimsenmiş olanları koruyarak Atatürk'ün başlattığı projeyi tamamlamayı hedeflemiştir. Bu şekilde bu zaman kadar oluşan devlet ile toplum arasındaki gerilim, liberal proje ile toplum lehine çözülmeye çalışılmıştır. Çünkü liberaller siyasala toplumsal içerik kazandırmak için yola çıkmışlardı (Toker-Tekin, 2007: 94). Bu durum kuruluş sürecinde cumhuriyetçi anlayışın temel unsurları olan; ortak yarar, erdemli yurttaşlık, özgürlük, katılım ve yasalar karşısında toplumun konumu bakımından önemli değişiklikler demektir.

Cumhuriyet Türkiye'sinin ortak iyi'sinin merkezi referans noktası olan ulusal kimlik ve laiklik kavramları, aslında tam da Cumhuriyet'in toplumsal meşruiyetinin tesisini zorlaştıran kavramlar olmuşlardı. Çünkü Cumhuriyet'in tesis etmek istediği ulusallık; milli öz'ün bozulmamış olarak varsayıldığı çok uzak ve muhayyel bir geçmişe, diğer yandan da Batı'nın uygar milletleri arasına katılmakla ulaşılabilecek bir geleceğe atıfta inşa edilmeye çalışılıyordu. Ancak her iki nokta da toplumda verili olan Osmanlı-Müslüman kimliğinin eleştirisi üzerine dayalı hareket ediyordu. Ancak buradaki uygulamasıyla Türk liberalizmi, liberal teoriye oldukça uygun bir karakter göstererek, ortak iyi ile çatışacak bir değerler alanını ortadan kaldırmıştır. Liberalizmin bireyi siyasal özne yaparak halkı bireylerin toplamından ibaret olarak tanımlaması, yani ulusu bireylere referansla tanımlaması teorik bir imkân sunmuştur. Böylece ortak iyi'nin taşıyıcısı olan ulus kavramı yerine, tarihsel olarak bir arada yaşamışlığa referansla, ortak değerlere ve daha çok etnik, dinsel, dilsel birliğe dayalı bir ulus tanımlanmaya başlanmıştır. Laikliğe gelince, toplumun en geleneksel değerlerini ve yaşam biçimlerini terk etmesini buyuran bu Batıcılık unsuru, toplumun fethi için yeniden içeriklendirilmeye, bu şekilde toplumda veri olan değer ve yaşam biçimleriyle siyasal alanda uzlaşma sağlamasını hedeflemekteydi. Aynı şekilde kalkınma anlayışı da liberal anlayış doğrultusunda yeniden yapılandırılmıştır. Kalkınma unsuru ulusal kimlik ve laiklik faktörlerine göre Türk liberalizmin kendini en kolay temellendireceği cumhuriyetçi iyi'yi temsil ediyordu. Çünkü liberalizmin Cumhuriyet'i toplumda meşrulaştırma girişiminin dayanacağı en önemli unsur kalkınma olmuştur. Nitekim Cumhuriyet'in bir modernleşme projesi olarak sunduğu toplumsal kalkınma programı, liberal yaklaşımla ulusal kalkınma ve müreffeh olma kavramlarıyla yeniden tanımlanmıştı. Yani liberalizm, cumhuriyetçi-devletçi ekonomik kalkınma projesini tümüyle kapitalist bir ruhla yeniden düzenleyerek, bireysel başarı ve etkinliğin öne çıkarıldığı, serbest ve rekabetçi piyasa anlayışıyla toplumun tüm üyelerinin ulaşmasının mümkün olacağı bir refah tanımı yapılmış, böylece de yeni rejimin meşru hale gelmesinin önünü açmaya çalışılmıştı. Bu işlevselliği ile Türk liberalizmin modernlik ve Batıcılık olarak tanımladığı şeyin özsel bir şey değil, araçsal bir şey olduğu gösterilmiş oluyordu. Böylece Batıcılığın Cumhuriyet dönemi liberal evresi, aynı zamanda siyasalın ekonomiye indirgenme sürecinin de başlangıcı oluyordu (Toker-Tekin, 2007: 104). Ancak siyasal felsefe olan cumhuriyetçi anlayışın, sosyal felsefe olan liberal anlayışla tamamlanmaya çalışılması sonraki yıllarda Türk siyasal yaşamında cumhuriyeti koruma adına siyasal krizlere ve hatta darbelere yol açmasına da neden olmuştur. Nitekim 1960'ta seçimle iş başına gelen ve de liberal Batıcı bir anlayışı temsil eden DP yönetimine karşı darbe yapılmıştı. Darbeciler Cumhuriyeti koruma ve kollama adına yeni bir anayasa hazırlatmışlar ve bu anayasa da 1961 Anayasası olarak literatüre girmişti. Benzer bir durum 12 Eylül 1980'de de yaşanmıştır. Bu dönemde de ordu demokratik yönetime zorla el koymuş, aynen 1960 askeri darbesi gibi "Cumhuriyeti koruma ve kollama" ve "topluma çeki düzen vermek" adına 1982 Anayasası'nı hazırlatmış ve yürürlüğe koymuşlardı. Nitekim yapılan darbeler sonrası hazırlatılan her iki anayasada da (1961 ve 1982 anayasaları) tıpkı 1924 Anayasası'nda olduğu gibi "Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir" ifadesiyle düzenlenmiştir. Ancak 1961 ve 1982 anayasalarının hazırladığı dönemlerde demokrasi, insanlığın yönetsel deneyiminin ulaştığı en son düzeyi temsil eden değerlerin temsilcisi olarak görüldüğünden, anayasaları yapan iradeler her iki kavramın birlikteliğinden doğacağını düşündükleri sinerjiden yararlanmak istemişler ve bu şekilde meşruiyet zeminlerini "hürriyetçi demokrasi" gibi kavramlarla genişletmeye çalışmışlardı.

Ayrıca Türk liberalizminin 1980'lere kadar sürdürdüğü ulusal kalkınma programında, 1980 sonrasında gerek ulusal gerekse uluslararası alanlarda önemli kırılmalar da yaşanmıştı. Turgut Özal'ın başbakan olduğu dönemlerde neo liberal siyaset doğrultusunda kalkınma, dünya kapitalist sistemiyle tam bir

uyumlaşmayla olabileceğine inanılmıştı. Bu şekilde Özal'la birlikte doruğuna ulaşan Türk tipi liberalizm, ülkenin Batıcılık serüveninin iki evresi olan cumhuriyetçilik ve liberalizm, 12 Eylül 1980 sonrasında cumhuriyetçi devlet ile liberal ideoloji terkiplerinden yeni bir rejim ortaya çıkmıştır: Liberal otoriterizm. Bu rejimin cumhuriyetçi-liberalizm terkipleri, ortak iyi ile hak ve özgürlükler arasındaki denge problemi doğurmuştur. Nitekim 1982 Anayasası'nın aşırı kısıtlayıcı maddelerine rağmen, uluslararası piyasaların ve sivil toplum örgütlerinin siyaset üzerindeki etkisi 1983 sonrası dönemde giderek artmıştır. Anavatan Partisi (ANAP) iktidarlarının liberal zeminde gerçekleştirdikleri ekonomik reformları, Türk ekonomisini dünya ile entegre etme gayesi ve gayreti, bu etkiyi daha da artırmıştır. Darbe ile hazırlatılan 1982 Anayasası'nda kutsal olarak dibace de tanımlanan devlet, artık uygulamada toplumun üstünde kutsal veya yüce bir varlık olarak değil de piyasa aktörlerinin hizmetinde görülmeye başlanmıştı. Bu durum siyasi partilerin siyaset yapma biçimlerini de etkilemişti. Artık Show-business yöntemler, reklam vs gibi unsurlar siyasal partilerin temel siyaset yapma vasıtaları olmuştu. Yani siyasi partilerin söylemleri daha az ideolojik ve daha çok piyasa odaklı olmaya başlamıştı. Çünkü yeni dönemin/düzeninin kuralları, seçilmemiş uzman kadrolar tarafından uygulanıyorlardı. Genelde uzman kadrolar büyük ölçüde sermaye kesimleriyle, ulus-ötesi şirketler ve finans kuruluşlarıyla yakın ilişkiler içindeydi. Bunların oluşturdukları kurallar büyük ölçüde bu kesimlerin çıkarlarına hizmet etmekteydi. Ayrıca bunların siyasi sorumlulukları da yoktu. Koydukları kuralların ve faaliyetlerinin sonuçları konusunda geniş toplum kesimlerine hesap vermek durumunda da değillerdi. Bundan dolayı siyasi özne olmaktan uzaktılar. Tek sorumlulukları hizmet ettikleri sermaye kesimleriydi. Marifetleri de piyasalardan gelen sinyalleri teknik bir dile çevirip uygulamaya koymalarıydı. Kullanılan dilin "teknik", çoğu kez matematik formüller içermesi, oluşturdukları kural ve düzenlemelerin tarafsız olduğunun kanıtı olarak sunulması, faaliyetlerine meşruiyet sağlanmaya çalışılıyordu. (İslamoğlu, 2021: 47). Bu durum cumhuriyetçi anlayış açısından kriz demektir. Artık ortak yararı yasaların ruhunda değil, özellikle sermaye çevrelerinin değişen taleplerinde aramak gerekiyordu. Nitekim bu anlayış doğrultusunda yasaların daha çok sermaye çevrelerinin taleplerine göre değişimi devamlı artmış ve bu durum cumhuriyetçi anlamdaki siyasal katılım, özgürlük ve ortak yarar doğrultusundaki bakışların neo-liberal anlayış doğrultusunda değişime uğramasına yol açmış oldu. Daha önce toplumsal talepler yerine değer yüklü siyaset yapan partiler, Türkiye liberalizmi ile ulusal veya uluslararası piyasa güçlerinin talepleri doğrultusunda siyaset yapmayı öne çıkarmış oldular. Nitekim günümüz koşullarında siyasal alanda tartışılan artık Cumhuriyet'in değerleri ve kazanımlarından çok, piyasaların sorunları olmaktadır. Kısaca homo economicus'un çok partili sisteme geçişle birlikte Türk siyasetinde giderek güçlenmesi, homo politics anlayışını arka plana itmiştir.

7. Sonuç

Cumhuriyetçi ve demokratik düşüncenin hareket noktasını halk egemenliği oluşturmaktadır. Ancak halk egemenliğini ele alma ve yaklaşma bakımından aralarında farklar bulunmaktadır. Demokrasi halk egemenliğinin siyasal etkinlik üzerinde belirleyici gücünü önemle benimserken, cumhuriyet halk egemenliğine karşı daha mesafeli ve onu yasanın aklıyla sınırlamaktadır. Cumhuriyet keyfi yönetim karşısında ussal olanı vurgularken, demokrasiler halkın çoğunluğunun yanılmayacağını kabul ederler. Cumhuriyetçi anlayışta siyasal düzen, toplumsal örgütlenmelerden daha üstün ve daha öncelikli bir konu olduğu için cumhuriyetçi karakter, kamusal alana nüfuz etmeye, o alanı düzenlemeye odaklanmakta ve bu durumu demokratik karakterden daha fazla önemsemektedir. Oysa demokratik karakter kamusal alandan ziyade özel alanı önemsemektedir. Nitekim demokratik yurttaşlık kamusal iyiden çok bireyin çıkarları üzerine temellenmektedir. Diğer bir ifadeyle, demokrasilerde çoğunluğun çıkarı, cumhuriyetlerde ise herkesin çıkarı göz önüne alınarak hareket edilmektedir. Cumhuriyetler genelde yurttaşlık erdemine dayalı bir rejim olduğundan, cumhuriyetçi gelenek yurttaşlardan ortak iyilerin korunması konusunda sadakat beklemekte ve tüm anlaşmazlıklar da ortak iyi çerçevesinde çözülmeye çalışılmaktadır. Oysa liberal demokrasilerde ise bireyler bu tür yükümlülüklerden uzaktırlar.

Liberal demokrasilerde devlet yarışan iyi kavramları arasında taraf olmamakta ve bireylere adil biçimde kendi "iyi" kavramlarını belirlemeleri için olanaklar sunmakla yetinmektedir.

Cumhuriyetçi anlayış ortak yarar doğrultusunda hareket ettiği için yurttaşlardan beklediği topluluğun korunması için katılımında bulunmalarıdır. Bunun için siyasal kararların oluşum süreçlerine katılım bir zorunluluk olarak görülmekte ve bireylerden sürekli olarak özveride bulunmaları istenmektedir. Oysa bireyi topluma önceleyen yaklaşımla liberal demokrasi, yurttaşı pasifleştirmekte; özel alanı kamusal alandan üstün tutan anlayış ile siyasal katılımı değersiz hale getirmektedir. Dolayısıyla cumhuriyetçi siyaset birey özgürlüğünün, liberalizm ise topluluğun ve yurttaş erdemlerinin önemini takdir etmekten uzak bir anlayışa sahiptirler.

Günümüz demokrasi anlayışı daha çok farklılıkların tanınmasına ilişkin çoğulculuk talepleriyle biçimlendiğinden, cumhuriyetçiliğin yurttaş uyumunu sağlamak üzere onayladığı iyi yaşam ideali, çağdaş demokrasiler de eleştiri konusu yapılmaktadır. Eşit olma arzusunun kaçınılmaz olarak benzer olmayı gerekli kıldığı bir siyasal organizasyonun(cumhuriyetin), farklılıklara önem veren demokratik anlayışla örtüşmeyecektir. Özellikle 1980 sonrası neo-liberal süreçte her şeyin siyasal olduğu anlayış yerini, her şeyin ekonomik olduğu anlayışına daha yoğun bıraktığından, kendi özel çıkarını maksimize etmeyi amaçlayan ve ortak yarar için özel bir çaba içerisinde olma ihtiyacı bulunmayan günümüz bireyi, kamu ruhuna ve toplumsal sorunlara görece ilgisiz davranmaktadır. Bu durum, toplumların çözülmesine neden olduğundan, günümüz dünyasında topluluk ruhunu korumak için cumhuriyetçi anlayışa geri dönüşme arayışları vardır.

İmparatorluk bakiyesi olan Türkiye devletinin kuruluş sürecinde çok farklı etnik ve kültürel topluluklara sahip olmasından dolayı, kurucu kadro toplumu ortak bir payda içerisinde tutmak için liberal bir yaklaşımla değil, cumhuriyetçi anlayışla mümkün olacağına inanmışlardı. Yani Cumhuriyet Türkiye'sinin kurucu kadroları, yeni devlet için aranan birliğin oluşumunda cumhuriyetçi anlayışın toplumsal yapıyı önceleyen özelliğiyle demokrasiyle kıyaslanmayacak ölçüde işlevsel olduğunu düşünmüşlerdi. Ancak sonraki gidişat bu şekilde gerçekleşmemiştir. Toplumunun siyaset öncesi bağlar yerine, bireylerin karşılıklı siyasal ilişkiler yoluyla yurttaşa dönüştüğü bir toplum olma arayışındaki cumhuriyetçi anlayış, sonraki dönemlerde ciddi bir temel bulmamıştır. Çünkü Türkiye özelinde yurttaşlar anayasaya bağlı oldukları için değil, genelde bir milletin üyesi oldukları için vatanına bağlıydılar. Cumhuriyetin kurucu kadroları, başlangıçta soyut bir ülke tasarımıyla ya da romantik ülkülerden uzak kalmaya çalışsalar da zamanla dinsel ve etnik bağları öne çıkaran milliyetçi tutum, fiziksel yerelliğe ya da yaşam tarzına bağlılığı içeren cumhuriyetçi yurttaşlık anlayışının önüne geçmiştir. Böyle bir durumun oluşmasında ülkenin uzun tarihsel geçmişi ve sosyo-kültürel yapısının önemli etkisi bulunmaktadır. Yani Cumhuriyet'in siyasi birlik temelinde yerleşik bir hal alması, Amerika gibi köklü bir tarihe sahip olmayan göçmen temelli ülkelerde daha imkân dahilinde görülmektedir. Çünkü göçlerle oluşan ABD toplumu, soy ya da ırk birliği nedeniyle değil, ortak olarak yasaların kendilerine sağladığı güvenceler nedeniyle yurtsever olmakta ve dolayısıyla birliktelikleri için yasalar çok önem kazanmaktadırlar. Bu açıdan ABD gibi ülkelerde yurtseverlik milliyetçilikten farklı olarak doğal bir duygu ötesinde akılcı olabilmektedir. Bu akılcılıkta yasaların sağladığı hak ve özgürlükler de somutlaşabilmektedir. Oysa güçlü bir etno-kültürel tarihe sahip olan Türkiye gibi ülkelerde ise, cumhuriyetçi anlayış ulusalcı bir yöne kayma eğilimi taşımıştır. Çünkü köklü etno-kültürel temel, territoryal temelli bir ortaklaşmadan çok, etno-kültürel temelli bir tarih bilincini öne çıkarmıştır. Nitekim Türkiye örneğinde yaşanan süreçte bu tarz anlayış öne çıkmış; yurttaş temelli bir vatandaşlık bakışından, etno-kültürel temelli bir vatandaşlığa hızlı bir geçiş yaşanmıştır. Bu durum ülkenin güvenliği açısından daha emniyetli görüldüğünden, siyaseten de destek bulmuştu. Her ne kadar Amerika, Avustralya, Kanada, Yeni Zelanda vs. gibi göçmen nüfusa sahip ülkeler açısından yasalar daha fazla geçerlik sağlasa da bu ülkeler de giderek ülkesel ölçekte ortaklaşma yaratmak için territoryal zeminden çok, dil veya etno-kültürel temeli öne alarak hareket etmeyi daha güvenli bulmaktadırlar.

Territoryal temelli ortaklaşmadan etno-kültürel temelli yaklaşıma geçişin yanı sıra, çok partili demokratik siyasetin başladığı 1946 yılından günümüze Türkiye’de cumhuriyetçi anlayış liberal demokratik anlayışın öne çıkmasıyla da köklü değişikliklere uğramıştır. Özellikle çok partili yaşamdan sonra meydana gelen gelişmeler, demokratik siyaseti giderek öne çıkarmıştı. 1980 sonrası süreçte ise dünya ölçeğinde neo-liberal siyasi anlayışın artan etkisiyle bu süreç daha da hızlanmıştı. Bu zamandan sonra Türkiye’de devlet kendi liberal bireyini kısmen de olsa yetiştirmişti. Dolayısıyla yükselen bireysel talepler doğrultusunda hareket etmeyi daha anlamlı bulan devlet, cumhuriyetçi ortak yarar tasarısının peşinden koşmayı da gerekli görmemeye başlamıştı. Bunun yanı sıra II. Dünya savaşı sonrası süreçte uluslararası alanda meydana gelen gelişmeler, uluslararası anlaşmaların ve örgütlerin yükselişi cumhuriyetçi anlayışın etkisinin azalması bakımından da bir başka sonuç doğurmuştu. Zira uluslararası örgütlerin etkinliğinin artması, gücü sadece ulus devletten uzaklaştırmakla kalmadı, ulus devletler içinde yasama organından mahkemeler ve bürokrasi gibi daha az demokratik sorumluluğa sahip organlara doğru bir güç kayması yaşanmasına da neden olmuştur. Yani uluslararası anlaşmalar artıkça, yasama organlarının belirleyicilik konumu azalmaya başlamış ve temsilcilerin rolü de daha işlevsiz hale gelmiştir. Bu şekilde yasa koyucular ortak yarar konusunda giderek daha işlevsiz bir konuma sürüklenmiş oldular. Daha az siyasal daha çok ekonomik bakışın öne çıktığı bir yaklaşım yaygınlık kazanmış ve bu durum siyaset yapma biçimine, siyasal partilerin işleyişine, yasama organlarının işlevselliğine önemli tesirlerde bulunmuştur. Özetle Türkiye’nin kurtuluş savaşı sonrası kuruluş aşamasındaki cumhuriyetçi bakış, liberal demokratik değerlerin öne çıkmasıyla, zayıflama sürecine girmiş oldu. Nitekim günümüzde siyasal alanla ilgili tartışmalar cumhuriyetçi yaklaşımdan ziyade liberal demokrasinin sorunları üzerine gerçekleşmektedir.

Kaynaklar

- Başbuğ, E. D. (2013). *Resmî İdeoloji Sahnede-Kemalist İdeolojinin İnşasında Halkeoleri Dönemi Tiyatro Oyunlarının Etkisi-*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Baştürk, E. (2013). Çağdaş Siyaset Felsefesinde İki Tarz-ı Cumhuriyetçilik: Atina ve Roma Anlayışlarının Karşılaştırılması, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1).
- Brown, W. (2021). *Fedekar/Kurban Yurttaşlık: Neoliberalizm, İnsan Sermayesi ve Kemer Sıkma Politikası*, Çev. Emine Ayhan, Cogito, Sayı: 102.
- Coşar, S. (1999). Türk Modernleşmesi: “Aklileşme”, “Patoloji” ve “Tıkanma”, *Doğu Batı Dergisi*, 2 (8).
- Crouch, C. (2016). *Post-Demokrasi*, Çev. A. Emre Zeybekoğlu, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Çelik, N. B. (2006). Kemalizm: Hegomonik Bir Söylem, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce -Kemalizm-*, Ed. Tanıl Bora-Murat Gültekingil, 5. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Durgun, Ş. (1990). Cumhuriyetçi ve Liberal Anlayış Çerçevesinde Türkiye’de Vatandaşlık Sorunsalı, *Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 1.
- Gauchet, M. (2013). *Yurttaşımı Arayan Demokrasi*, Çev. Zeynep Savaşçın, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Heater, D. (2007). *Yurttaşlığın Kısa Tarihi*, Çev. Meral Delikara Üst, Ankara: İmge Kitabevi.
- Helvacı, P. (2014). Türkiye’de Cumhuriyetçilik Anlayışı: 1920-1930 Dönemine Bir Bakış, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 10 (20).
- İslamoğlu, H. (2021). *Dünya Tarihi ve Siyaset*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kahraman, Y. (2021). *Türkiye’de Modern Bilincin Oluşumu-Modernleşmenin Fenomenolojisi ve Türk Modernleşmesi-*, İstanbul: Ketebe Yayınları

- Közleme, A. O. (2022, Temmuz). Cumhuriyet Yönetimi, Cumhuriyetçilik ve Tek Parti Dönemi Türkiye'sinde Cumhuriyetçi Model, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10 (130).
- Nora, P. (2006). *Hafıza Mekanları*, Çev. Mehmet Emin Özcan, Ankara: Dost Kitabevi.
- Okutan, C. (2006). *Cumhuriyetçi Paradigma Paradigmatik Cumhuriyet*, İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Özbudun, E. (2013). Türkiye: Çoğulcu Toplum ve Tekçi Devlet, Der. Ahmet T. Kuru-Alfred Stepan. *Türkiye'de Demokrasi, İslam ve Laiklik*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Öztürk, A. (2006). *Cumhuriyetçilik ve Liberalizm- Neo-Roma Cumhuriyetçiliği: Özgürlük, Katılım, Yasa/Yurttaşlık Sorunsalları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz-*, İstanbul: Doruk Yayınları.
- Mounk, Y. (2021). *Demokrasinin Halkla İmtihanı-Liberal demokrasinin Krizi, Otoriter popülizmin Yükselişi-*, Çev. İnanç Özekmekçi, İstanbul: h20 Yayıncılık.
- Salman, G. (2021). Eşit Şahitlik/Özgür Tanıklık: Gelmekte-Olan-Yurttaşlık, *Cogito*, 102.
- Toker N. & Tekin S. (2007). Batıcı Siyasi Düşüncenin Evreleri: Kamusuz Cumhuriyet'ten kamusuz Demokrasi'ye, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce -Modernleşme ve Batıcılık-*, Ed. Tanıl Bora-Murat Gültekinil, 4. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tunçel, A. (2010). *Bir Siyaset Felsefesi Cumhuriyetçi Özgürlük*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yetim, F. (2016). Cumhuriyetçi Düşünce ve Türkiye Deneyimi, *Kuruluşundan 90. Yılına Türkiye Cumhuriyeti Uluslararası Sempozyumu*, 23-25 Ekim 2013 Eskişehir, Yayına Hazırlayan: Arzu Güvenç Saygın, Cilt II, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.